

Franckesche Stiftungen zu Halle

M. Tullii Ciceronis De Divinatione

Cicero, Marcus Tullius

Halae, MDCCLXXVI.

VD18 13038664

Liber Secundus.

Nutzungsbedingungen

Die Digitalisate des Francke-Portals sind urheberrechtlich geschützt. Sie dürfen für wissenschaftliche und private Zwecke heruntergeladen und ausgedruckt werden. Vorhandene Herkunftsbezeichnungen dürfen dabei nicht entfernt werden.

Eine kommerzielle oder institutionelle Nutzung oder Veröffentlichung dieser Inhalte ist ohne vorheriges schriftliches Einverständnis des Studienzentrums August Hermann Francke der Franckeschen Stiftungen nicht gestattet, das ggf. auf weitere Institutionen als Rechteinhaber verweist. Für die Veröffentlichung der Digitalisate können gemäß der Gebührenordnung der Franckeschen Stiftungen Entgelte erhoben werden.

Zur Erteilung einer Veröffentlichungsgenehmigung wenden Sie sich bitte an die Leiterin des Studienzentrums, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

Terms of use

All digital documents of the Francke-Portal are protected by copyright. They may be downloaded and printed only for non-commercial educational, research and private purposes. Attached provenance marks may not be removed.

Commercial or institutional use or publication of these digital documents in printed or digital form is not allowed without obtaining prior written permission by the Study Center August Hermann Francke of the Francke Foundations which can refer to other institutions as right holders. If digital documents are published, the Study Center is entitled to charge a fee in accordance with the scale of charges of the Francke Foundations.

For reproduction requests and permissions, please contact the head of the Study Center, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

urn:nbn:de:hbz:ha33-1-198753

b. M. TULLII CICERONIS
DE
DIVINATIONE
LIBER SECUNDUS.

ARGUMENTUM.

Hoc libro continetur Ciceronis contra Stoicam rationem a fratre explanatam & defensam disputatio. Initium ejus est a Carneadeo argumento, quod nullam esse divinationis tamquam materiam (objectum) docet. Nam nec est earum rerum, quæ sensibus subjectæ sunt, nec earum, quæ artibus continentur, nec earum, quæ in philosophia differuntur, nec earum, quæ in republica versantur. Nam quod divinatio dicitur esse rerum fortuitarum; primum, venti, eventus morborum, multa alia, sunt fortuita, neque tamen e Stoicorum mente divinationi subjecta: deinde si fortuita hæc dicuntur, quæ nec ratione nec arte provideri possunt, quod in fortuna posita sunt; nulla potest earum rerum esse præsentio, quæ nihil habent rationis, quare future sint. Quod si omnia causas certas habent, nullæ sunt res fortuitæ, adeoque nec divinatio. Si fatum continet omnia, nil divinatio prodest. Neque vero utilis hominibus est futurarum rerum scientia: quod provisio malorum totam vitam acerbam esset redditura, neque tamen ullo modo, si fatum esset, levare mala re divina possent. c. 3-10. Sed hæc tamquam levis armatura prima excursionis facta, cominus agere incipit, & ipsa cornu Stoicæ rationis commovere aggreditur. Itaque singula divinationum genera excutit, & quare rejicienda sint, demonstrat. Initium facit

cit ab haruspicina, & toto genere artificioso, & primo exta inspicit: quibus quæ præsignificari dicuntur, non possunt cognita esse observatione diuturna, neque ipsa conformantur, aut ante, aut inter immolandum a numine Deorum, quibus nihil est cum extis commune, aut ab ipsa natura, cui, etsi est quedam omnium rerum cognatio (συμπάθεια) tamen nulla cum extis convenientia esse potest. Neque intelligi potest, quomodo immolaturus convenientem rebus hostiam inveniat. Si duce divina vi, & si immutantur a Diis exta; unde post tristitia exta statim leta, aut unde tam subita Deorum placatio? unde denique eodem tempore ab aliis litatur, ab aliis non item? c. 12. f. Fulgura autem & fulmina ex prima hominum admiratione & timore credita sunt mitti a Jove. Quia autem sunt incerta, nil certi significare possunt. Neque si quid præsignificarent, ratio esset, quare tam multa frustra in silvas, montes, maria mitterentur. Quod si quid interdum accidit, quod fulmine significatum videri possit, casu id ita apte cadit. c. 18. f. Ostenta pleraque falsa sunt, quæ autem vera, ut monstra, ea homines mirantur, quia non sepe fiunt; quæ si fieri non potuissent, non facta essent; sin potuerunt, non debebant mirabilia videri. Causarum ignoratio admirationem facit in re nova, in rebus usitatis non item. Quare vero Dii ostenta mittunt, si sine interprete intelligi non possunt, & si, quæ portenduntur mala, caveri non possunt. Interpretationes præterea incertæ sunt, & sepe inter se repugnantes, ut plane frustra ostentum missum sit. c. 22. f. Jam auspicia etsi sunt a Romulo divinationis causa instituta, tamen postea ad opinionem tantum vulgi, & ad magnas reip. utilitates retenta & conservata sunt. Nam illud auspi-

auspicium e pullis cum tam coactum & expref-
sum fit, divini habere nihil potest. Ex ceteris
vero avibus auguria diversa sunt apud Roma-
nos & alios populos, nec apud illos nunc adhi-
bentur, nisi in re bellica; neque tamen & hic
semper, postquam bella a Pro-Conf. & Propræt.
administrari ceperunt, qui auspicia non habent;
ex acuminibus autem auspicia, quod genus to-
tum militare est, jam M. Marcellus consul omi-
sit. Ipsorum autem auspiciorum afferri potest,
neque idonea causa, neque idoneus auctor & in-
ventor, neque ulla est eorum constantia. c. 33. f.
Omina porro si valerent, nemo libero & quieto
animo esse posset, nil agere ratione ducere, sed omi-
ne & casu. c. 40. Sortes, tamquam Prænesti-
nae, fabulosam inventionem habent, nec est in
iis aliquid certi, cum Fortunæ monitu, tam-
quam nutu capitis aut alio signo, tollantur,
a puero misceantur & ducantur; itaque cum ce-
teris etiam nunc contemnuntur. c. 41. Chal-
daeorum autem ratio cum ab ipsis celeberrimis
astrologis repudiatur, tum rationem habet fictam
& absurdam. Neque enim potest intelligi, quo-
modo a stellis, ex infinito pene intervallo, con-
tagio ad terram pertineat. Quod si adfectio
caeli, quare non potius venti tempestatesque,
item locorum ingenia, ad ortum nascentium per-
tinent, quæ in diversis orbis partibus diversa
sunt. Neque verum est, eodem tempore h. e. eo-
dem caeli & siderum statu natis eadem fata in-
stare; cum constet, eadem hora natis, tamquam
geminis, diversa, diversis autem temporibus na-
tis eadem accidisse. Quid? quod eodem tem-
pore nati non propterea etiam eodem astro nati
sunt, quod οὐρανός, h. e. orbes finientes va-
rietatem maximam habent, aliique in aliis lo-
cis sunt. Denique constituta ratione Chaldaeo-

rum

rum tollitur seminis vis, quæ maxima esse solet.
 c. 42. f. Repudiato genere artificioso ad natu-
 rale progreditur, ejus prima pars est futuro-
 rum per furorem prædictio. In qua mirum illud
 est, quod, quæ sani non vident, ea insani vi-
 dere putantur. Quod autem ex hoc genere libri
 Sibyllini sunt, facile intelligi potest, eos esse con-
 fictos, idque cum multis aliis ex rebus, tum
 vero imprimis ex eo, quod & versibus scripti
 sunt, & ἀποστροφῆς adhibita est. Reliqua autem
 a vetustate celebrata vaticinia fabulosa sunt,
 ipseque oraculorum sortes partim falsæ, par-
 tim casu veræ; partim flexiloquæ, ambiguae &
 obscuræ; denique jam diu desierunt, quod fieri
 non potuit, si vis illa divina fuit. c. 54. seq.
 Somniorum longa repetitur a Stoicis defensio,
 qui rationem eorum a mentis divinitate & con-
 junctione cum aliis mentibus ducunt. Sive au-
 tem mentes per se, sive externa visione move-
 ntur, permulta falsa somniantibus videri possunt
 pro veris, quod & vigilantibus accidit. Neque
 vero, si unum ex innumerabilibus verum somnium
 fuit, propterea somniis fides habenda, quod id
 casu accidit. Quod si vero somniis verum vide-
 remus, aut divina vis quædam consulens nobis
 somniorum significationes faceret; aut conjectores
 ex quadam convenientia naturæ (συμπραδεία)
 quid quamque rem sequeretur, intelligerent; aut
 denique observatio quædam constans esset, & diu-
 urna, cum quid secundum quietem visum est, quid
 evenire solet: quorum cum nullum sit, etiam
 somniorum divinatio explodenda est. c. 58. seq.
 Quod autem exemplis potius quam rationibus
 usus est Quintus, id non dignum philosopho ju-
 dicat. c. 11. Neque illam latebram probat, in
 quam se conjecit Quintus, cum rationem se cau-
 samque

namque non querere diceret, ubi res videret.
 c. 20. In Stoicorum autem ratione, qua divi-
 nationem esse concludant, sumi ait ea, quorum
 iis nihil concedatur. c. 49. f. Neque tandem,
 quod oculi, quamquam aliquoties decepti, ta-
 men sensum videndi haberent, propterea etiam
 divinationem esse, etsi saepe fallatur; quod oculi
 vera cernentes utantur natura & sensu, animi
 autem in somniis aut vaticiniis vera cernentes,
 fortuna & casu. c. 52. f.

IUAERENTI mihi, multumque &
 diu cogitanti, quamam re possem prodesse
 quam plurimis, ne quando intermitte-
 rem consulere reipublicæ, nulla major
 occurrebat, quam si optimarum artium vias trade-
 rem meis civibus: quod compluribus jam libris me
 arbitror consecutum. Nam & cohortati sumus,
 ut maxime potuimus, ad philosophiæ studium eo
 libro, qui est inscriptus Hortensius, &, quod ge-
 nus philosophandi nimine arrogans, maximeque &
 constans & elegans arbitraremur, quattuor Acade-
 micis libris ostendimus. Cumque fundamentum
 esset philosophiæ positum in finibus bonorum &
 malorum, perpurgatus est is locus a nobis quinque
 libris, ut, quid a quoque, & quid contra quem-
 que philosophum diceretur, intelligi posset. Toti-
 dem subsequenti libri Tusculanarum disputationum,
 res ad beate vivendum maxime necessarias aperue-
 runt. primus enim est de contemnenda morte: se-
 cundus de tolerando dolore: de ægritudine lenienda
 tertius: quartus de reliquis animi perturbationibus:
 quintus eum locum complexus est, qui totam phi-
 losophiam maxime illustrat; docet enim, ad beate
 vivendum virtutem se ipsa esse contentam. Quibus
 rebus editis, tres libri perfecti sunt de natura deo-
 rum: in quibus omnis ejus loci quæstio contine-
 tur.

tur. quæ ut plene esset cumulateque perfecta, de divinatione ingressi sumus his libris scribere. quibus (ut est in animo) de fato si adjunxerimus, erit p. 109. abunde satisfactum toti huic quæstioni. Atque his libris adnumerandi sunt sex de Republica, quos tunc scripsimus, cum gubernacula reipublicæ tenebamus. magnus locus, philosophiæque proprius, a Platone, Aristotele, Theophrasto, totaque Peripateticorum familia tractatus uberrime. Nam quid ego de Consolatione dicam? quæ mihi quidem ipsi sane aliquantum medetur: ceteris item multum illam profuturam puto. interjectus est etiam nuper liber is, quem ad nostrum Atticum de Senectute misimus. In primisque, quoniam philosophia vir bonus efficitur, & fortis, Cato noster in horum librorum numero ponendus est. Cumque Aristoteles, itemque Theophrastus, excellentes viri cum subtilitate, tum copia, cum philosophia dicendi etiam præcepta conjunxerint, nostri quoque oratorii libri in eundem numerum referendi videntur. ita tres erunt de Oratore: quartus, Brutus: quintus, Orator. Adhuc hæc erant. ad reliqua alacri tendebamus animo, sic parati, ut, nisi quæ causa gravior obstitisset, nullum philosophiæ locum esse pateremur, qui non Latinis litteris illustratus pateret. Quod enim munus reipublicæ afferre majus, meliusve possumus, quam si docemus atque erudimus juventutem? his præsertim moribus, atque temporibus: quibus ita prolapsa est, ut omnium opibus refrenanda ac coercenda sit. Nec vero id effici posse confido, quod ne postulandum quidem est, ut omnes adolescentes se ad hæc studia convertant. pauci utinam! quorum tamen in republica late patere poterit industria. Equidem ex his etiam fructum capio laboris mei, qui jam ætate provecti, in nostris libris adquiescunt: quorum studio legendi meum scribendi studium vehementius indies incitatur; quos quidem plures,

plures; quam rebar, esse cognovi. Magnificum illud etiam, Romanisque hominibus gloriosum, ut
 6 Græcis de philosophia litteris non egeant. Quod assequar profecto, si instituta perfecero. Ac mihi quidem explicandæ philosophiæ causam attulit gravis casus civitatis, cum in armis civilibus nec tueri meo more rempublicam, nec nihil agere poteram; nec, quid potius, quod quidem me dignum esset, agerem, reperiebam. Dabunt igitur mihi veniam mei cives, vel gratiam potius habebunt, quod, cum esset in unius potestate respublica, neque ego me abdidici, neque deserui, neque affixi, neque ita gessi, quasi homini aut temporibus iratus: neque ita porro aut adulatus, aut admiratus fortunam sum alterius, ut me mea poeniteret. id enim ipsum a Platone philosophiæque didiceram, naturales esse quasdam conversiones rerum publicarum, ut eæ tum a principibus tenerentur, tum a populis, aliquando a singulis. Quod cum accidisset nostræ reipublicæ, tum, pristinis orbatî muneribus, hæc studia renovare cepimus, ut & animus molestiis hæc potissimum releveretur, & prodessemus civibus nostris qua recumque possemus. In libris enim sententiam dicebamus, concionabamur, philosophiam nobis pro reipublicæ procuratione substitutam putabamus. Nunc, quoniam de republica consuli cepti sumus,tribuenda est opéra reipublicæ, vel omnis potius in ea cogitatio & cura ponenda: tantum huic studio relinquendum, quantum vacabit a publico officio & munere. Sed hæc alias pluribus: nunc ad institutam disputationem revertamur.

3 Nam cum de divinatione Quintus frater ea disseruisset, quæ superiore libro scripta sunt, satisque
 8 ambulatum videretur, tum in bibliotheca, quæ in
 p. 110. a. Lyceo est, assedimus. Atque ego, Accurate tu quidem, inquam, Quinte, & Stoice Stoicorum sententiam

i mei.

tian
rim
&
fun
om
si e
ipse
nim
rere
car
den
gim
vili
ip
lis
qua
cum
rer
tur.
Etan
non
cere
ab
a m
rebr
divi
qua
suo
tum
cum
se e
feri
ea
ver
est,

tiam defendisti: quodque me maxime delectat, plurimis nostris exemplis usus es, & iis quidem claris & illustribus. Dicendum est mihi igitur ad ea, quæ sunt a te dicta, sed ita, nihil ut affirmem, quæram omnia, dubitans plerumque, & mihi ipse diffidens. si enim aliquid certi haberem, quod dicerem; ego ipse divinarem, qui esse divinationem nego. Etenim me movet illud, quod in primis Carneades quærere solebat, quarumnam rerum divinatio esset: earumne, quæ sensibus perciperentur? at eas quidem cernimus, audimus, gustamus, olfacimus, tangimus. Numquid ergo in iis rebus est, quod provisione, aut permotione mentis magis, quam natura ipsa sentiamus? aut nescio qui ille divinus, si oculis captus sit, ut Tiresias fuit, possit, quæ alba sint, quæ nigra, dicere? aut, si surdus sit, varietates vocum, aut modos noscere? Ad nullam igitur earum rerum, quæ sensu accipiuntur, divinatio adhibetur. Atqui ne in iis quidem rebus, quæ arte tractantur, divinatione opus est. Etenim ad ægros non vates, aut hariolos, sed medicos solemus adducere. Nec vero, qui fidibus, aut tibiis uti volunt, ab haruspibus accipiunt earum tractationem, sed a musicis. Eadem in litteris ratio est, reliquisque rebus, quarum est disciplina. Num censēs eos, qui divinare dicuntur, posse respondere, sol majore, quam terra sit? an tantus, quantus videatur? ² luna suo lumine, an solis, utatur? sol, luna, quem motum habeant? quem quinque stellæ, quæ errare dicuntur? nec hæc, qui divini habentur, profitentur se esse dicturos; nec eorum, quæ in geometria describuntur, quæ vera, quæ falsa sint; sunt enim ea mathematicorum, non hariolorum. De illis vero rebus, quæ in philosophia versantur, numquid est, quod quisquam divinorum aut respondere soleat,

² lunaque.

Cic. de Divinat.

E

leat, aut consuli, quid bonum sit, quid malum,
 quid neutrum? sunt enim hæc propria philosopho-
 rum. **I** Quid de officio? num quis haruspice¹ con-
 sulit, quemadmodum sit cum parentibus, cum fra-
 tribus, cum amicis vivendum? quemadmodum uten-
 dum pecunia? quemadmodum honore? quemad-
 modum imperio? ad sapientes hæc, non ad divi-
 nos referri solent. Quid? quæ a dialecticis aut
 physicis tractantur, num quis eorum divinare potest,
 unusne mundus sit, an plures? quæ sint initia re-
 rum, ex quibus nascuntur omnia? physicorum est
 ista prudentia. Quo modo, aut mentientem, quem
ψευδομενον vocant, dissolvas? aut quemadmodum
 foriti resistas? quem si necesse sit, Latino verbo li-
 ceat acervalem appellare: sed nihil opus est: ut
 enim ipsa philosophia, & multa verba Græcorum,
 sic forites satis Latino sermone tritus est. Ergo hæc
 quoque dialectici dicent, non divini. Quid? cum
 quæritur, qui sit optimus reipublicæ status, quæ
 leges, qui mores aut utiles, aut inutiles, haruspi-
 cesne ex Etruria areessentur, an principes statuent,
 & delecti viri, periti rerum civilium? Quod si nec
I earum rerum, quæ subjectæ sensibus sunt, ulla di-
 vinationo est; nec earum, quæ artibus continentur;
 nec earum, quæ in philosophia differuntur; nec
 earum, quæ in republica versantur: quarum rerum
 sit, nihil prorsus intelligo. nam aut omnium debet
 esse, aut aliqua ei materia danda est, in qua versari
 possit. sed nec omnium divinationo est, ut ratio do-
 p. m. cuit: nec locus, nec materia invenitur, cui divi-
 a. nationem præficere possimus. Vide igitur, ne nulla
5 sit divinatio. Est quidam Græcus vulgaris in hanc
 sententiam versus:

Bene qui conjiciet, vatem hunc perhibebo optimum.

Num igitur, aut quæ tempestas impendeat, vates
 melius conjiciet, quam gubernator; aut morbi na-
 turam

I consuluit.

turam acutius, quam medicus; aut belli administrationem prudentius, quam imperator, conjectura assequetur?

Sed animadverti, Quinte, te caute & ab iis ¹³ conjecturis, quæ haberent artem, atque prudentiam, & ab iis rebus, quæ sensibus aut artificiis perciperentur, abducere divinationem; eamque ita definire, Divinationem, esse earum rerum prædictionem, & præsensioem, quæ essent fortuitæ. Primum eodem revolveris. nam & medici, & gubernatoris, & imperatoris præsensio est rerum fortuitarum. Num igitur aut haruspex, aut augur, aut vates quis, aut somnians melius conjecerit, aut e morbo evasurum ægrotum, aut e periculo navem, aut ex insidiis exercitum; quam medicus, quam gubernator, quam imperator? Atqui ne illa quidem divinantis esse dicbas: ventos, aut imbres impendentes quibusdam præsentire signis. in quo nostra quædam Aratea memoriter a te pronuntiata sunt. etsi hæc ipsa fortuita sunt: plerumque enim, non semper eveniunt. Quæ est igitur, aut ubi versatur fortuitarum rerum præsensio, quam divinationem vocas? quæ enim præsentiri aut arte, aut ratione, aut usu, aut conjectura possunt, ea non divinis tribuenda putas, sed peritis. Ita relinquitur, ut ea fortuita divinari possint, ^{b.} quæ nulla nec arte, nec sapientia provideri possunt: ut, si quis M. Marcellum illum, qui ter consul fuit, multis annis ante dixisset, naufragio esse periturum; divinasset profecto. nulla enim arte alia id, nec sapientia scire potuisset. Talium ergo rerum, quæ in fortuna positæ sunt, præsensio, divinatio est. Potestne igitur earum rerum, quæ nihil habent rationis, quare futuræ sint, ulla esse præsensio? quid est enim aliud fors, quid fortuna, quid casus, quid ⁶ eventus, nisi cum sic aliquid cecidit, sic evenit, ut vel non cadere, atque evenire, vel aliter cadere, atque evenire potuerit? quo modo ergo id, quod ¹⁵

E 2

temere

temere sit cæco casu, & volubilitate fortunæ, præ-
 16 sentiri, & prædici potest? Medicus morbum in-
 gravescentem ratione providet, insidias imperator,
 tempestates gubernator: & tamen hi ipsi sæpe fal-
 luntur, qui nihil sine certa ratione opinantur. ut
 agricola, cum florem oleæ videt, baccam quoque
 se visurum putat: non sine ratione ille quidem; sed
 nonnumquam tamen fallitur. Quod si falluntur ii,
 qui nihil sine aliqua probabili conjectura ac ratione
 dicunt: quid existimandum est de conjectura eorum,
 qui extis, aut avibus, aut ostentis, aut oraculis,
 aut somniis futura præsentiant? Nondum dico,
 quam hæc signa nulla sint, fissum jecoris, corvi can-
 tus, volatus aquilæ, stellæ trajectio, voces furen-
 tium, sortes, somnia: de quibus singulis dicam suo
 17 loco: nunc de universis. Qui potest provideri,
 quidquam futurum esse, quod neque causam habet
 ullam, neque notam, cur futurum sit? Solis defe-
 ctiones, itemque lunæ, prædicuntur in multos an-
 nos ab iis, qui ¹ siderum motus numeris persequun-
 tur. ea enim prædicunt, quæ naturæ necessitas per-
 18 fectionem est. Vident ex constantissimo motu lunæ,
 quando illa e regione solis facta incurrat in umbram
 terræ, quæ est meta noctis, ut eam obscurari necesse
 sit: quandoque eadem luna subiecta atque opposita
 soli, nostris oculis ejus lumen obscuret: quo in
 signo quæque errantium stellarum, quoque tempore
 futura sit, qui exortus quoque die signi alienjus,
 aut qui occasus futurus sit. hæc qui ante dicunt,
 7 quam rationem sequantur, vides. Qui thesau-
 rum ² inveniendum, aut hereditatem venturam di-
 cunt, quid sequuntur? aut in qua rerum natura
 inest, id futurum? quod si hæc, eaque quæ sunt
 ejusdem generis, habent aliquam talem necessita-
 tem; quid est tandem, quod casu fieri, aut forte
 fortuna putemus? nihil enim est tam contrarium
 rationi

1 sid. cursus & motus.

2 inventurum.

rationi & constantiæ, quam fortuna: ut mihi ne in
 deum quidem cadere videatur, ut sciat, quid casu,
 & fortuito futurum sit. Si enim scit, certe illud
 eveniet. sin certe eveniet, nulla fortuna est. est au-
 tem fortuna. rerum igitur fortuitarum nulla est præ-
 sensio. Aut si negas esse fortunam, & omnia, quæ 19
 fiunt, quæque futura sunt, ex omni æternitate defi-
 nita dicis esse fataliter; muta definitionem divina-
 tionis, quam dicebas præsensioem esse rerum for-
 tuitarum. Si enim nihil fieri potest, nihil accidere,
 nihil evenire, nisi quod ab omni æternitate certum
 fuerit, esse futurum rato tempore: quæ potest esse
 fortuna? qua sublata, qui locus est divinationi?
 quæ a te fortuitarum rerum est dicta præsensio.
 quamquam dicebas, omnia, quæ fierent, futurave
 essent, fato contineri. Anile sane & plenum super-
 stitionis fati nomen ipsum. sed tamen apud Stoicos
 de isto fato multa dicuntur, de quo alias: nunc, b.
 quod necesse est. Si omnia fato: quid mihi divi- 8
 natio prodest? Quod enim is, qui divinat, prædicat, 20
 id vero futurum est: ut ne illud quidem sciam, quale
 sit, quod Dejotarum, necessarium nostrum, ex iti-
 nere aquila revocavit. qui nisi revertisset, in eo
 conclavi ei cubandum fuisset, quod proxima nocte
 corruit. ruina igitur oppressus esset. At id neque,
 si fatum fuerat, effugisset: nec, si non fuerat, in
 eum casum incidisset. Quid ergo adjuvat divina-
 tio? aut quid est, quod me moveant aut sortes, aut
 exta, aut ulla prædictio? si enim fatum fuit, clas-
 ses populi Romani bello Punico primo, alteram
 naufragio, alteram a Pœnis depressam interire:
 etiam si tripudium solistimum pulli fecissent, L. Ju-
 nio & P. Clodio consulibus classes tamen interissent.
 Sin, cum auspiciis obtemperatum esset, interiturae
 classes non fuerunt, non interierunt fato. vultis
 autem omnia fato. nulla igitur est divinatio. Quod 21
 si fatum fuit, bello Punico secundo exercitum po-
 puli

puli Romani ad lacum Thrasimenum interire: num id vitari potuit, si Flaminius consul iis signis, iisque auspiciis, quibus pugnare prohibebatur, paruisset? certe potuit. Aut igitur non fato interiit exercitus: mutari enim fata non possunt: aut, si fato; quod certe vobis ita dicendum est: etiam si obtinuerasset auspiciis, idem eventurum fuisset. Ubi est igitur divinatio ista Stoicorum? quæ, si fato omnia fiunt, nihil nos admonere potest, ut cautiore simus. quoquo enim modo nos gesserimus, fiet tamen illud, quod futurum est. sin autem id potest flecti, nullum est fatum. ita ne divinatio quidem, quoniam ea rerum futurarum est. Nihil autem est pro certo futurum, quod potest aliqua procuracione accidere, ne fiat.

- 9 Atque ego ne utilem quidem arbitror esse nobis futurarum rerum scientiam. Quæ enim vita
 22 fuisset Priamo, si ab adolescentia scisset, quos eventus
 p. 113. senectutis esset habiturus? Abeamus a fabulis:
 a. propiora videamus. Clarissimorum hominum nostræ civitatis gravissimos exitus in Consolatione collegimus. Quid igitur? ut omittamus superiores; Marcione Crasso, putas, utile fuisse, tum, cum maximis opibus, fortunisque florebat, scire, sibi, interfecto Publio filio, exercituque deleto, trans Euphratem cum ignominia, & dedecore esse pereundum? An Cn. Pompejum, censeres, tribus suis consulatibus, tribus triumphis, maximarum rerum gloria, lætaturum fuisse, si scisset, se in solitudine Ægyptiorum trucidatum iri, amisso exercitu: post mortem vero ea consecutura, quæ sine lacrimis non possumus dicere?
 23 Quid vero Cæsarem putamus? si divinasset fore, ut in eo senatu, quem majore ex parte ipse cooptasset, in curia Pompeja, ante ipsius Pompeii simulacrum, tot centurionibus suis inspeculantibus, a nobilissimis civibus, partim etiam a se omnibus rebus ornatis, trucidatus ita jaceret, ut ad ejus corpus

pus

pus non modo amicorum, sed ne servorum quidem quisquam accederet; quo cruciatu animi vitam acturum fuisse? Certe igitur ignoratio futurorum malorum, utilis est, quam scientia. Nam illud quidem 24 dici, præsertim a Stoicis, nullo modo potest: Non esset ad arma Pompejus: non transisset Crassus Euphratem: non suscepisset bellum civile Cæsar. non igitur fatales exitus habuerunt. vultis autem evenire omnia fato; nihil ergo illis profuisset divinare: atque etiam omnem fructum vitæ superioris perdidissent. quid enim posset iis esse lætum, exitus suos cogitantibus? Ita, quoquo se verterint Stoici, jaceat b. necesse est omnis eorum fellertia. Si enim id, quod eventurum est, vel hoc modo, vel illo potest evenire: fortuna valet plurimum. Quæ autem fortuita sunt, certa esse non possunt. Sin autem certum est, quid quaque de re, quoque tempore futurum sit: quid est, quod me adjuvent haruspices, cum res tristissimas portendi dixerint.

Addunt ad extremum, omnia levius casura, IO rebus divinis procuratis. Si enim nihil sit extra fatum, nihil levare re divina potest. Hoc sentit Ho- 25 merus, cum querentem Jovem inducit, quod Sarpedonem filium a morte contra fatum eripere non posset. Hoc idem significat Græcus ille in eam sententiam versus:

Quod fore paratum est, id summum exsuperat Jovem.

Totum omnino fatum etiam Atellanio versu jure mihi esse irrisum videtur. sed in rebus tam severis non est jocandi locus. Concludatur igitur ratio. si enim provideri nihil potest futurum esse eorum, quæ casu sunt, quia esse certa non possunt: divinatio nulla est. Sin autem idcirco possunt provideri, quia certa sunt & fatalia: rursus divinatio nulla est. eam enim tu fortuitarum rerum esse dicebas. Sed hæc fuerit 26 nobis tamquam levis armaturæ prima orationis ex-

curfio: nunc cominus agamus, experiamurque, si possimus cornua commovere disputationis tuæ.

- II** Duo enim genera divinandi esse dicebas, unum artificiosum, alterum naturale. artificiosum constare partim ex conjectura, partim ex observatione diuturna: naturale, quod animus arriperet aut exciperet extrinsecus ex divinitate, unde omnes animos haustos, aut acceptos, aut libatos haberemus. Artificiosæ divinationis illa fere genera ponebas, extispici-
 D. 114. cum, eorumque, qui ex fulguribus ostentisque
 a. prædicerent, tum augurum, eorumque, qui signis, aut ominibus uterentur, omneque genus conjectu-
 27 rale in hoc fere genere ponebas. Illud autem naturale, aut concitatione mentis edi & quasi fundi videbatur, aut animo, per somnum sensibus & curis vacuo, provideri. Duxisti autem divinationem omnem a tribus rebus, a deo, a fato, a natura. Sed tamen cum explicare nihil posses, pugnasti commenticiorum exemplorum mirifica copia. De quo primum hoc libet dicere. hoc ego philosophi non arbitror, testibus uti; qui aut casu veri, aut malitia falsi fictique esse possunt. Argumentis, & rationibus oportet, quare quidque ita sit, docere, non eventis, iis præsertim, quibus mihi liceat non credere.

- I2** Ut ordiar ab haruspicina, quam ego reipublicæ
 28 causa, communisque religionis, colendam censeo: sed soli sumus: licet verum exquirere sine invidia, mihi præsertim de plerisque dubitanti. inspiciamus, si placet, exa primum. Persuaderi igitur cuiquam potest, ea, quæ significari dicuntur extis, cognita esse ab haruspibus observatione diuturna? quam diuturna ista fuit? aut quam longinquo tempore observari potuit? aut quomodo est collata inter ipsos, quæ pars inimici, quæ pars familiaris esset; quod fissum, periculum, quod commodum aliquod ostenderet? an hæc inter se haruspices Etrusci, Elii, Ægyptii,

Ægyptii, Poeni contulerunt? At id, præterquam quod fieri non potuit, ne fingi quidem potest. alios enim alio more videmus exta interpretari, nec esse unam omnium disciplinam. Et certe, si est in extis aliqua vis, quæ declaret futura, necesse est, eam aut cum rerum natura esse conjunctam, aut conformari quodam modo ¹ numine deorum. Atqui divina cum rerum natura tanta tamque præclara in omnes partes motusque diffusa, quid habere potest commune? non dicam gallinaceum fel, (sunt enim, qui vel argutissima hæc exta esse dicant) sed tauri opimi jecur, aut cor, aut pulmo, quid habet naturale, ² quo declarari possit, quid futurum sit? Democritus tamen non inscite nugatur, ut phisicus: quo genere nihil arrogantius.

Quod est ante pedes, nemo spectat: cæli scrutantur plagas.

Verum is tamen habitu extorum, & colore declarari censet, ³ hæc duntaxat, pabuli genus, & earum rerum, quas terra procreet, vel ubertatem, vel tenuitatem; salubritatem etiam, aut pestilentiam extis significari putat. O mortalem beatum! cui certo scio ludum numquam defuisse. Huncine hominem tantis delectatum esse nugis, ut non videret, tum futurum id verisimile, si omnium pecudum exta eodem tempore in eundem habitum se coloremque converterent? sed si eadem hora aliæ pecudis jecur nitidum atque plenum est, aliæ horridum & exile: quid est, quod declarari possit habitu extorum & colore? an hoc ejusdem modi est, quale Pherecydem illud, quod est a te dictum? qui cum aquam vidisset ex puteo haustam, terræ motum dixit futurum. Parum, crédo, impudenter, quod, cum factus esset motus, dicere audent, quæ vis id effecerit. etiamne futurum esse, aquæ jugis colore præ-

E 5 sentiunt?

1 numini.

2 quod declarare p.

3 hoc.

- sentiunt? multa istiusmodi dicuntur in scholis: sed
 32 credere omnia, vide, ne non sit necesse. Verum sint
 sane ista Democritea vera. quando ea nos extis ex-
 quirimus? aut quando aliquid ejusmodi ab haruspice,
 p. 115. inspectis extis, audivimus? ab aqua, aut ab igni pe-
 a. ricula monent: tum hereditates, tum damna denun-
 tiant: fissum familiare & vitale tractant: caput jeco-
 ris ex omni parte diligentissime considerant: si vero
 id non est inventum, nihil putant accidere potuisse
 tristius. Hæc observari certe non potuerunt, ut su-
 14 pra docui. sunt igitur artis inventa, non vetustatis,
 33 si est ars ulla rerum incognitarum. Cum rerum au-
 tem natura quam cognationem habent? quæ ut uno
 consensu juncta sit, & continens, quod video pla-
 cuisse physicis, eisque maxime, qui omne, quod
 esset, unum esse dixerunt: quid habere mundus
 potest cum thesauri inventionem conjunctum? si enim
 extis pecuniæ mihi amplificatio ostenditur, idque sit
 natura: primum exta sunt conjuncta mundo: deinde
 meum lucrum natura rerum continetur. Nonne pu-
 det physicos hæc dicere? Ut enim jam sit aliqua in
 natura rerum cognatio, quam esse concedo: multa
 enim Stoici colligunt: nam & musculorum jecuscula
 bruma dicuntur augeri, & pulejum aridum flore-
 scere ipso brumali die, & inflatas rumpi vesiculas,
 & semina malorum, quæ in iis mediis inclusa sint,
 in contrarias partes se vertere: jam nervos in fidi-
 bus, aliis pulsis, resonare alios: ostreisque & con-
 chyliis omnibus contingere, ut cum luna pariter
 crescant, pariterque decrescant: arboresque ut hye-
 mali tempore, cum luna simul senescentes, quia
 tum exsiccatæ sint, tempestive cædi putentur.
 34 Quid de fretis, aut de marinis æstibus plura
 dicam? quorum accessus, & recessus lunæ motu gu-
 bernantur. Sexcenta licet ejusmodi proferri, ut
 15 distantium rerum cognatio naturalis appareat. De-
 b. mus hoc. (nihil enim huic disputationi adversatur.)
 num

num etiam, si fissum ejusdammodi fuerit in jecore, lucrum ostenditur? qua ex conjunctione naturæ, & quasi concentu, atque consensu, quam *συμπάθειαν* Græci appellant, convenire potest, aut fissum jecoris cum lucello meo, aut meus quæsticulus cum coelo, terra, rerumque natura? concedam hoc ipsum, si vis; etsi magnam jacturam causæ fecero, si ullam esse convenientiam naturæ cum extis concessero. Sed tamen, eo concessio, qui evenit, ut is qui impe- 35 trare velit, convenientem hostiam rebus suis immolet? hoc erat, quod ego non rebar posse dissolvi. At quam festive dissolvitur. Pudet me non tui quidem, ejus etiam memoriam admiror, sed Chryssippi, Antipatri, Posidonii, qui idem istuc quidem dicunt, quod est dictum a te, ad hostiam deligendam ducem esse vim quandam sentientem, atque divinam, quæ toto confusa mundo sit. Illud vero multo etiam melius, quod & a te usurpatum est, & dicitur ab illis: cum immolare quispiam velit, tum fieri extorum mutationem, ut aut ablit aliquid, aut superlit: deorum enim numini parere omnia. Hæc 36 jam, mihi crede, ne aniculæ quidem existimant. An censet, eundem vitulum, si alius delegerit, sine capite jecur inventurum: si alius, cum capite? hæc decessio capitis, aut accessio subitane fieri potest, ut se exta ad immolatoris fortunam accommodent? non perspicitis, aleam quandam esse in hostiis deligendis, præsertim cum res ipsa doceat? cum enim tristissima exta sine capite fuerunt, quibus nihil videtur esse dirius: proxima hostia litatur sæpe pulcerime. Ubi ¹ igitur illæ minæ superiorum extorum? aut quæ tam subito facta est deorum tanta placatio? Sed assers, in tauri opimi extis, immolante Cæsare, 16 cor non fuisse; id quia non potuerit accidere, ut p. 116. sine corde victima illa viveret, judicandum esse, tum ^{a.} interiisse

¹ Abest igitur.

- 37 interisse cor, cum immolaretur. Qui sit, ut alterum intelligas, sine corde non potuisse bovem vivere: alterum non videas, cor subito non potuisse, nescio quo, avolare? ego enim possum vel nescire, quæ vis sit cordis ad vivendum, vel suspicari, contactum aliquo morbo, bovis exile & exiguum vel vietum cor, & dissimile cordis fuisse. Tu vero quid habes, quare putes, si paullo ante cor fuerit in tauro optimo, subito id in ipsa immolatione interisse? an, quod adspexit vestitu purpureo excordem Cæsarem, ipse corde privatus est? Urbem philosophiæ, mihi crede, proditis, dum castella defenditis. Nam, dum haruspicinam veram esse vultis, physiologiam totam pervertitis. Caput est in jecore, cor in extis: jam abscedet, simul ac molam, & vinum insperferis. deus id eripiet, vis aliqua conficiet, aut exedet. Non ergo omnium interitus atque obitus natura conficiet: & erit aliquid, quod aut ex nihilo oriatur, aut in nihilum subito occidat. Quis hoc physicus dixit umquam? haruspices dicunt. His igitur, quam
- 17 physicis, potius credendum existimas? Quid cum
- 38 pluribus diis immolatur, qui tandem evenit, ut litetur aliis, aliis non litetur? quæ autem inconstantia deorum est, ut primis minentur extis, bene promittant secundis? aut tanta inter eos dissensio, sæpe etiam inter proximos, ut Apollinis exta bona sint, Dianæ non bona? quid est tam perspicuum, quam, cum fortuito hostiæ adducantur, talia cuique exta esse, qualis cuique obtigerit hostia? At enim id
- b. ipsum habet aliquid divini, quæ cuique hostia obtingat, tamquam in fortibus, quæ cui ducatur. Mox de fortibus. quamquam tu quidem non hostiarum casum confirmas fortium similitudine, sed infirmas
- 39 sortes collatione hostiarum. An, cum in Æquimelium misimus, qui afferat agnum, quem immolemus; is mihi agnus affertur, qui habet exta rebus accommodata, & ad eum agnum non casu, sed duce deo

deo
dici
lun
Ep
ign
lius
ind
bit
mu
pu
ber
tol
nor
deu
pos
ten
du
inc
ita
Si
di
vin
mi
en

on
tu
tic
rac
fit
Et
ha
eo
id
sp
to

deo servus deducitur? nam si ¹ casum in eo quoque
dicis esse, quasi sortem quandam cum deorum vo-
luntate conjunctam; doleo tantam Stoicos nostros
Epicureis irridendi sui facultatem dedisse. non enim
ignoras, quam ista derideant. Et quidem illi faci- 40
lius facere possunt. deos enim ipsos jocandi causa
induxit Epicurus perlucidós, & perflabiles, & ha-
bitantes, tamquam inter duos lucos, sic inter duos
mundos, propter metum ruinarum: eosque habere
putat eadem membra, quæ nos, nec usum ullum ha-
bere membrorum. Ergo is circuitione quadam deos
tollens, recte non dubitat divinationem tollere. Sed
non, ut hic sibi constet, item Stoici. illius enim
deus nihil habens nec sui, nec alieni negotii, non
potest hominibus divinationem impertire. vester au-
tem deus potest non impertire, ut nihilominus mun-
dum regat, & hominibus consulat. Cur igitur vos 41
induitis in eas captiones, quas numquam explicetis?
ita enim, cum magis properant, concludere solent:
Si dii sunt, est divinatio. sunt autem dii. est ergo
divinatio. Multo est probabilius: non est autem di-
vinatio. non sunt ergo dii. Vide, quam temere com-
mittant, ut, si nulla sit divinatio, nulli sint dii. divinatio
enim perspicue tollitur. deos esse, retinendum est.

Atque hac extispicum divinatione sublata, 18
omnis haruspicina sublata est. Ostenta enim sequun- 42
tur, & fulgura. valet autem in fulguribus observa- p. 117.
tio diuturna; in ostentis ratio plerumque conjectu- a.
raque adhibetur. Quid est igitur, quod observatum
sit in fulgure? Coelum in xvi partes diviserunt
Etrusci. facile id quidem fuit, quattuor, quas nos
habemus, duplicare: post idem iterum facere, ut ex
eo dicerent, fulmen qua ex parte venisset. Primum
id quid interest? deinde quid significat? nonne per-
spicuum est, ex prima admiratione hominum, quod
tonitrua, jactusque fulminum extimuisse, credi-
disse,

x casus.

disse, ea efficere rerum omnium præpotentem Jovem? itaque in nostris commentariis scriptum habemus.

- 43 *Jove tonante, fulgurante, comitia populi habere nefas.*

Hoc fortasse reipublicæ causa constitutum est. comitiorum enim non habendorum causas esse voluerunt. Itaque comitiorum solum vitium est, fulmen: quod idem omnibus rebus optimum auspiciū habemus, si sinistrum fuit. Sed de auspiciis alio loco, nunc de fulguribus. Quid igitur minus a physicis dici debet, quam quidquam certi significari rebus incertis? non enim te puto esse eum, qui Jovi fulmen fabricatos
 44 esse Cyclopas in Ætna putes. Nam esset mirabile, quomodo id Jupiter toties jaceret, cum unum haberet. Nec vero fulminibus homines, quid aut faciendum esset, aut cavendum, moneret. placet enim Stoicis, eos anhelitus terræ, qui frigidi sint, cum fluere cœperint, ventos esse: cum autem se in nubem induerint, ejusque tenuissimam quamque partem cœperint dividere, atque disrumpere, idque crebrius facere, & vehementius, tum & fulgura, & tonitrua exsistere: si autem nubium conflictu ardor expressus se emiserit, id esse fulmen. Quod igitur vi naturæ, nulla constantia, nullo rato tempore videmus effici, ex eo significationem rerum consequentium quærimus? Scilicet, si ista Jupiter significaret, tam multa frustra fulmina¹ emitteret? Quid enim proficit, cum in medium mare fulmen² jacet? quid, cum in altissimos montes? quod plerumque fit: quid, cum in desertas solitudines? quid, cum in earum gentium oras, in quibus hæc ne observantur quidem? At inventum est caput in Tiberi. Quasi ego artem aliquam istorum esse negem. divinationem nego. cœli enim distributio, quam ante dixi, &
 certa-

¹ emitteret.

² jecit.

certainarum rerum notatio docet, unde fulmen venerit, quo concesserit: quid significet autem, nulla ratio docet. Sed urges me meis versibus:

20

*Nam pater altitonans stellanti nixus Olympo,
Ipse suos quondam tumulos, ac templa petivit,
Et Capitolinis iniecit sedibus ignes.*

Tum statua Nattæ, tum simulacra deorum, Romulusque & Remus cum altrice belua, vi fulminis iſſi conciderunt, deque his rebus haruspicum existerunt responsa verissima. Mirabile autem illud, quod 46 eo ipso tempore, quo fieret indicium conjurationis in senatu, signum Jovis biennio post, quam erat locatum, in Capitolio collocabatur. Tu igitur animum induces, (sic enim mecum agebas) causam istam & contra facta tua, & contra scripta defendere? Frater es. eo vereor. Verum quid tibi hic tandem nocet? resne, quæ talis est: an ego, qui verum explicari volo? Itaque nihil contra dico: a te rationem totius haruspiciæ peto. Sed te mirificam in latebram conjecisti. Quod enim intelligeres, fore, ut premerere, cum ex te causas uniuscujusque divinationis exquirerem, multa verba fecisti, te, cum res videres, rationem, causamque non querere: quid fieret, non cur fieret, ad rem pertinere. Quasi p. 118. ego aut fieri concederem, aut esset philosophi, causam cur quidque fieret, non querere. Et eo qui 47 dem loco & prognostica nostra pronuntiabas, & genera herbarum, scamnoneam, aristolochiamque radicem, quarum causam ignorares, vim & effectum videres. Dissimile totum. nam & prognosticorum 21 causas persecuti sunt & Boëthius Stoicus, qui est a te nominatus, & noster etiam Posidonius. etsi causæ non reperiantur istarum rerum, res tamen ipsæ observari animadvertique¹ possunt. Nattæ vero statua, aut æra legum de cœlo tacta, quid habent observa-

tum

¹ potuerunt.

- tum ac vetustum? Pinarii Nattæ nobiles: a nobilitate igitur periculum. hoc tam callide Jupiter cogitavit. Romulus lactens fulmine ictus: urbi igitur periculum ostenditur, ei, quam ille condidit. quam scite per notas nos certiores facit Jupiter? At eodem tempore signum Jovis collocabatur, quo conjuratio indicabatur. Et tu scilicet mavis, numine deorum id factum, quam casu, arbitrari? & redemptor, qui columnam illam de Cotta, & de Torquato conducebat faciendam, non inertia, aut inopia tardior fuit, sed a diis immortalibus ad istam horam reservatus
- 48 est? Non equidem plane despero ista esse vera, sed nescio, & discere a te volo. Nam cum mihi quadam casu viderentur sic evenire, ut prædicta essent a divinantibus: dixisti multa de casu, ut, Venerium jaci posse casu, quattuor talis jactis; quadringentis
- b. centum Venerios non posse casu consistere. Primum nescio, cur non possint: sed non pugno: abundas enim similibus: habes & resperionem pigmentorum, & rostrum suis, & alia permulta. Idem Carneadem fingere dicis de capite Panisci. Quasi non potuerit id evenire casu, & non in omni marmore necesse sit inesse vel Praxitelia capita. illa enim ipsa efficiuntur detractio: nec quidquam illuc assertur a Praxitele: sed cum multa sunt detracta, & ad lineamenta oris perventum est, tum intelligas, illud, quod jam
- 49 expositum sit, intus fuisse. Potest igitur tale aliquid etiam sua sponte in lapicidinis Chiorum exstitisse. Sed sit hoc fictum. quid? in nubibus numquam animadvertisti leonis formam, aut hippocentauri? Potest igitur, quod modo negabas, veritatem casus imitari.
- 22 Sed quoniam de extis, & fulguribus satis est disputatum, ostenta restant, ut tota haruspicina sit pertractata. Multa partus prolatus est a te: res mirabilis, propterea quia non sæpe fit: sed si fieri non potuisset, facta non esset. Atque hoc contra omnia ostenta

ostenta valeat; numquam, quod fieri non potuerit, esse factum: sin potuerit, non esse mirandum. Causarum enim ignoratio in re nova mirationem facit. eadem ignoratio si in rebus usitatis est; non miramur: nam qui mulam peperisse miratur, is, quo modo equa pariat, aut omnino quæ natura partum animantis faciat, ignorat. sed, quod crebro videt, non miratur, etiam si, cur fiat, nescit. quod ante non vidit, id si evenerit, ostentum esse censet. Utrum igitur, cum concepit mula, an cum peperit, ostentum est? Conceptio contra naturam fortasse: sed 50 partus prope necessarius. Sed quid plura? ortum videamus haruspiciæ. sic facillime, quid habeat auctoritatis, judicabimus. Tages quidam dicitur in agro Tarquinienſi, cum terra araretur, & sulcus altius esset impressus, exstitisse repente, & eum affatus esse, qui arabat. Is autem Tages, ut in libris est Etruscorum, puerili specie dicitur visus; sed 23 femili fuisse prudentia. ejus adſpectu cum obstupuiſſet bubulcus, clamoremque majorem cum admiratione edidiſſet; concursum esse factum, totamque brevi tempore in eum locum Etruriam conveniſſe: tum illum plura locutum multis audientibus, qui omnia ejus verba exceperint, litterisque mandaverint: omnem autem orationem fuisse eam, qua haruspiciæ disciplina contineretur: eam postea creviſſe rebus novis cognoscendis, & ad eadem illa principia referendis. Hæc accepimus ab ipsis: hæc scripta conservant: hunc fontem habent disciplinæ. Num 51 ergo opus est ad hæc refellenda Carneade? num Epicuro? Estne quisquam ita delipiens, qui credat exaratum esse, deum dicam, an hominem? si deus, cur se contra naturam in terram abdiderit, ut patefactus aratro lucem adſpiceret? Quid? idem nonne poterat deus hominibus disciplinam superiore e loco trade-

i si denn.

Cic. de Divinat.

F

tradere? Si autem homo ille Tages fuit, quoniam modo potuit terra oppressus vivere? unde porro illa potuit, quæ docebat alios, ipse didicisse? sed ego insipientior, quam illi ipsi, qui ista credunt, qui quidem illis non credunt. Vixit autem ille

24 dem contra eos tam diu disputem. Vetus autem il-
lud Catonis admodum scitum est, qui mirari se aje-
bat, quod non rideret haruspex haruspicem cum vi-

\$2 diffet. Quota enim quaeque res evenit praedicta ab istis? aut si evenit quippiam, quid afferri potest, cur non casu id evenerit? Rex Prusias, cum Annibali apud eum exfulanti depugnari placeret, negabat se

b. audere, quod exa prohiberent. An tu, inquit, caruncula vitulinae mavis, quam imperatori veteri credere? Quid? ipse Cæsar, cum a summo haruspice moneretur, ne in Africam ante brumam transmitteret, nonne transmisit? quod ni fecisset, uno in loco omnes adversariorum copiae convenissent. Quid ego haruspicum responsa commemorem, (possum equidem innumerabilia) quæ aut nullos habuerint exi-

53 tus, aut contrarios? Hoc civili bello, dii immortales! quam multa Inſerunt? quæ nobis in Græciam Roma reſponſa haruſpicum miſſa ſunt? quæ dicta Pompejo? etenim ille admodum extis & oſtentis movebatur. Non lubet commemorare, nec vero neceſſe eſt, tibi præſertim, qui interfuisti. Vides tamen, omnia fere contra, ac dicta ſint, eveniſſe.

25 Sed hæc hæctenus. nunc ad ostenta veniamus. Multa consilia a me in se scripta recitasti: multa ante

54 me consule a me ipso scripta recitasti: multa ante
 Marficum bellum a Sisenna collecta attulisti: multa
 ante Lacedæmoniorum malam pugnam in Leuctris a
 Callisthene commemorata dixisti. de quibus dicam
 equidem singulis, quoad ² videbitur: sed dicendum
 etiam est de universis. Quæ est enim ista a diis pro-
 fecta significatio, & quasi denuntiatio calamitatum?
 quid autem volunt ea dii immortales primum signi-
 ficantes, quæ sine interpretibus non ³ possumus intel-
 ligere.

ligere:

habuerunt.

2 utile videbitur.

3 postumus.

ligere: deinde ea, quæ cavere nequeamus? At hoc ne homines quidem probi faciunt, ut amicis impendentes calamitates prædicant, quas illi effugere nullo modo possint: ut medici, quamquam intelligunt sæpe, tamen numquam ægris dicunt illo morbo eos esse morituros. Omnis enim prædictio mali tum probatur, cum ad prædictionem cautio adjungitur. Quid igitur aut ostenta, aut eorum interpretes, vel 55 Lacedæmonios olim, vel nuper nostros adjuverunt? P. 120. quæ si signa deorum putanda sunt, cur tam obscura fuerunt? si enim, ut intelligeremus, quid esset eventurum: aperte declarari oportebat, aut ne occulte quidem, si ea sciri volebant. Jam vero conjectura 26 omnis, in qua nititur divinatio, ingeniis hominum in multas, ac diversas, aut etiam contrarias partes sæpe deducitur. Ut enim in causis judicialibus alia est conjectura accusatoris, alia defensoris, & tamen utriusque credibilis: sic in omnibus iis rebus, quæ conjectura investigari videntur, anceps reperitur oratio. Quas autem res tum natura, tum casus affert, nonnumquam etiam errorem creat similitudo: magna stultitia est, earum rerum deos facere effectores, causas rerum non quærere. Tu vates Bæotios, cre- 56 dis, Lebadia vidisse ex gallorum gallinaceorum cantu, victoriam esse Thebanorum, quia galli victi filere & solent, canere victores. Hoc igitur per gallinas Jupiter tantæ civitati signum dabat? An illæ aves, nisi cum vicerint, canere non solent? At tum canebant, nec vicerant. Id enim, inquires, ostentum. Magnum vero: quasi pisces, non galli ceci- nerint. quod autem est tempus, quo illi non cantent, vel nocturnum, vel diurnum? quod si victores ala- 85 critate, & quasi lætitia, ad canendum excitantur: potuit accidisse alia quoque lætitia, qua ad cantum moverentur. Democritus quidem optimis verbis 57

F 2

causam

4 solerent.

involuntaria

causam explicat, cur ante lucem galli canant. depulso enim de pectore, & in omne corpus diviso, & mitificato cibo, cantus edere, quiete satiatos: qui quidem silentio noctis, ut ait Ennius, favent faucibus rursus cantu, plausuque premunt alas. Cum igitur hoc animal tam sit canorum sua sponte, quid in mentem venit Callistheni dicere, deos gallis signum dedisse cantandi, cum id vel natura, vel casus efficere
 27 potuisset? Sanguinem pluuisse senatui nuntiatum est,
 58 atratum etiam fluvium fluxisse sanguine; deorum sudasse simulacra: num censes his nuntiis Thalen, aut Anaxagoram, aut quemquam physicum crediturum fuisse? nec enim sanguis, nec sudor, nisi e corpore est. sed & decoloratio quædam ex aliqua contagione terrena maxime potest sanguinis similis esse, & humor allapsus extrinsecus, ut in tectoriis videmus austro, sudorem imitari. Atque hæc in bello plura & majora videntur timentibus: eadem non tam animadvertuntur in pace. accedit illud etiam, quod in metu & periculo cum creduntur facilius,
 59 tum finguntur impunius. Nos autem ita leves, atque inconsiderati sumus, ut, si mures corroserint aliquid, quorum est opus hoc unum, monstrum putemus. Ante vero Marficum bellum, quod clypeos Lanuvii, ut a te est dictum, mures rosissent, maximum id portentum haruspices esse dixerunt. quasi vero quidquam inter sit, mures, diem noctem aliquid rodentes, scuta, an cribra corroserint. Nam si ista sequimur, quod Platonis Politiam nuper apud me mures¹ corroserunt, de republica debui pertimescere: aut, si Epicuri de Voluptate liber rosus esset,
 28 putarem annonam in macello cariorem fore. An
 60 vero illa nos terrent, si quando aliqua portentosa aut ex pecude aut ex homine nata dicuntur? quorum omnium, ne sim longior, una ratio est. quicquid enim oritur, qualecumque est, causam habeat a natura

¹ corroserint.

tura necesse est: ut etiam si præter consuetudinem
 exstiterit, præter naturam tamen non possit existere.
 Causam igitur investigato in re nova, atque admi-
 rabili, si potes. si nullam reperiēs: illud tamen ex-
 ploratum habeto, nihil fieri potuisse sine causa: eum-
 que errorem, quem tibi rei novitas attulerit, naturæ
 ratione depellito. ita te nec terræ fremitus, nec cæli
 discessus, nec lapideus, aut sanguineus imber, nec
 trajectio stellæ, nec faces visæ terrebunt. Quorum
 omnium causas si a Chrysippo quæram, ipse ille di-
 vinationis auctor numquam illa dicet facta fortuito,
 naturalemque rationem omnium reddet. nihil enim
 fieri sine causa potest: nec quidquam fit, quod fieri
 non potest. nec, si id factum est, quod potuit fieri,
 portentum debet videri. nulla igitur portenta sunt.
 Nam si, quod raro fit, id portentum putandum est,
 sapientem esse, portentum est. sapius enim mulam
 peperisse arbitror, quam sapientem fuisse. Illa igi-
 tur ratio concluditur, nec id, quod non potuerit fieri,
 factum umquam esse: nec, quod potuerit, id por-
 tentum esse: ita omnino nullum esse portentum.
 Quod etiam conjector quidam & interpretes porten-
 torum non inseite respondisse dicitur ei, ² qui ad
 eum retulisset, quasi ostentum, quod anguis domi
 vestem circumjectus fuisset, tum esset, inquit, osten-
 tum, si anguem vestis circumplicavisset. Hoc ille
 responso satis aperte declaravit, nihil habendum esse
 portentum, quod fieri posset. C. Gracchus ad
 M. Pomponium scripsit, duobus anguibz domi
 comprehensis, haruspices a patre convocatos. Qui
 magis anguibz, quam lacertis, quam muribus?
 quia sunt hæc quotidiana, angues non item. quasi
 vero referat, quod fieri potest, quam id sæpe fiat.
 Ego tamen miror, si emissio fæminæ anguis mortem
 afferebat Ti. Graccho; emissio autem maris anguis b.
 erat mortifera Cornelie, cur alterutram emisit.

F 3

nihil

² qui cum ad eum r.

nihil enim scribit respondisse haruspices, si neuter anguis emissus esset, quid esset futurum. At mors infecuta Gracchum est. Causa quidem, credo, aliqua morbi gravioris, non emissione serpentis. neque enim tanta est infelicitas haruspicum, ut ne casu quidem unquam fiat, quod futurum illi esse dixerint.

63 Nam illud mirarer, si crederem, quod apud Homerum Calchantem dixisti ex passerum numero belli Trojani annos auguratum: de cuius conjectura sic apud Homerum, ut nos otiosi convertimus, loquitur Agamemnon:

30 Ferte viri, Et duros animo tolerate labores,
Auguris ut nostri Calchantis fata queamus
Scire, ratosne habeant, an vanos pectoris orsus,
Namque omnes memori portentum mente retentant,
Qui non fanestis liquerunt lumina fati.
Argolicis primum ut vestita est classibus Aulis,
Que Priamo cladem, Et Troje, pestemque serebant:
Nos, circum latices gelidos fumantibus aris,
Augureris divum placantes numina tauris,
Sub platano umbrifera, fons unde emanat aquai,
Vidimus immani specie, tortuque draconem
Terribilem, Jovis ut pulsus penetraret ab ara:
Qui platani in ramo foliorum tegmine septos
Corripuit pullos: quos cum consumeret octo,
Nona super tremulo genitrix clangore volabat:
Cui ferus immani laniavit viscera morsu.
64 Hunc, ubi tam teneros volucres matremque peremit,
Qui luci ediderat, genitor Saturnius idem
Abdidit, Et duro formavit¹ tegmina saxo.
Nos autem timidi stantes mirabile monstrum
Vidimus in mediis divum versarier aris,
Tum Calchas hæc est fidenti voce locutus.
Quidnam torpentes subito obstupuistis Achivi?
Nobis hæc portenta deum dedit ipse creator,
Tarda, Et fera nimis: sed fama, ac laude peremni.

Nam

¹ regimine saxi.

*Nam: quot aves tetro mactatas dente videtis,
Tot nos ad Trojam belli exanclabimus annos:
Quæ decimo cadet, Et poena satiabit Achivos.
Edidit hæc Calchas: quæ jam matura videtis.*

P. 122
a.

Quæ tandem ista auguratio est ex passeribus, anno- 65
rum potius, quam aut mensium, aut dierum? cur
autem de passeribus conjecturam facit; in quibus
pullum erat monstrum: de dracone silet, qui, id
quod fieri non potuit, lapideus dicitur factus? postre-
mo quid simile habet passer annis? nam de angue
illo, qui Sullæ apparuit immolanti, utrumque me-
mini, & Sullam, cum in expeditionem educiturus
esset, immolavisse, & anguem ab ara exstitisse, eoque
die rem præclare esse gestam, non haruspiceis consi-
lio, sed imperatoris. Atque hæc ostentorum genera 3I
mirabile nihil habent. quæ cum facta sunt, tum ad 66
conjecturam aliqua interpretatione revocantur: ut
illa tritici grana in os pueri Midæ congesta; aut
apes, quas dixisti in labris Platonis confedissee pueri,
non tam mirabilia sint, quam conjecta belle: quæ
tamen vel ipsa falsa esse, vel ea quæ prædicta sunt,
fortuito cecidisse potuerunt. De ipso Roscio potest
illud quidem esse falsum, ut circumligatus fuerit
angui: sed ut in cunis fuerit anguis, non tam est
mirum, in Solonio præsertim, ubi ad focum angues
nundipari solent. Nam quod haruspices responde-
runt, nihil illo clarius, nihil nobilius fore: miror,
deos immortales histrioni futuro claritatem osten- b.
disse, nullam ostendisse Africano. Atque etiam a te 67
Flaminiana ostenta collecta sunt, quod ipse, & equus
ejus repente considerit. non sane mirabile hoc qui-
dem, quod evelli primi hastati signum non potue-
rit. timide fortasse signifer evellebat, quod sedenter
infixerat. Nam Dionysii equus, quid attulit admi-
rationis, quod emerit ex flumine? quodque habuit
apes in juba? sed quia brevi tempore regnare cœ-
pit, quod acciderat casu, vim habuit ostenti. At

- Lacedæmoniis in Herculis fano arma sonuerunt, ejusdemque dei Thebis valvæ clausæ, subito se aperuerunt: eaque scuta, quæ fuerant sublimè fixa, sunt humi inventa. Horum cum fieri nihil potuerit sine aliquo motu, quid est cur divinitus ea potius, quam casu facta esse dicamus? At in Lylandri statuæ capite Delphis exstitit corona ex asperis herbis, & quidem subita. Itane censes, ante coronam herbæ exstitisse, quam conceptum esse semen? herbam autem asperam, credo, avium congestu, non humano satù. Jam quicquid in capite est, id coronæ simile videri potest. Nam quod eodem tempore stellas aureas Castoris & Pollucis, Delphis positas, decidisse, neque eas usquam repertas esse dixisti: furum id magis factum, quam deorum videtur. Simiæ vero Dodonæ improbitatem historiis Græcis mandatam esse demiror. Quid minus mirum, quam illam monstruosissimam bestiam urnam evertisse, sortes dissipavisse? Et negant historici, Lacedæmoniis ullum ostentum hoc tristius accidisse. Nam illa prædicta Vejentium, si lacus Albanus redundasset, isque in mare fluxisset, Romam perituram; si repressus esset, Vejos: ita aqua Albana deducta ad utilitatem agri suburbani, non ad arcem urbemque retinendam.
- ^{p. 123.} ^{a.} At paullo post audita vox est monentis, ut providerent, ne a Gallis Roma caperetur: ex eo Ajo Loquenti aram in nova via consecratam. Quid ergo? Ajus iste Loquens, quando eum nemo norat, aiebat, & loquebatur, & ex eo nomen invenit: posteaquam & sedem, & aram, & nomen invenit, obmutuit? Quod idem dici de Moneta potest: a qua, præterquam de sue plena, quid umquam moniti sumus?
- ³³ Satis multa de ostentis.
- ⁷⁰ Auspicia restant, & sortes eæ, quæ ducuntur, non illæ, quæ vaticinatione funduntur, quæ oracula verius dicimus: de quibus tum dicemus, cum ad naturalem divinationem venerimus. Restat etiam de Chal-

Chaldaëis. sed primum auspicia videamus. Difficilis auguri locus ad contra dicendum: Marso fortasse, sed Romano facillimus. non enim sumus ii nos augures, qui avium, reliquorumve signorum observatione futura dicamus: & tamen credo, Romulum, qui urbem auspiciato condidit, habuisse opinionem, esse in providendis rebus augurandi scientiam. Errabat enim multis in rebus antiquitas: quam vel usu jam, vel doctrina, vel vetustate immutatam videmus. retinetur autem, & ad opinionem vulgi, & ad magnas utilitates, reipublicæ mos, religio, disciplina, jus augurum, collegii auctoritas. Nec vero non omni supplicio digni P. Claudius, L. Junius, consules, qui contra auspicia navigarunt. parendum enim fuit religioni, nec patrius mos tam contumaciter repudiandus. Jure igitur alter populi judicio damnatus est: alter mortem sibi ipse conscivit. Flaminius non paruit auspiciis, itaque periit cum exercitu. At anno post Paullus paruit. num minus cecidit in Cannensi pugna cum exercitu? etenim, ut sint auspicia, quæ nulla sunt; hæc certe, quibus utimur, sive tripudio, sive de coelo, simulacra sunt b. auspiorum, auspicia nullo modo. Q. FABI, 34
TE MIHI IN AUSPICIO ESSE VOLO; respondet, AUDIVI. hic apud majores nostros adhibebatur peritus, nunc quilibet. peritum autem esse necesse est eum, qui, silentium quid sit, intelligat. id enim silentium dicimus in auspiciis, quod omni vitio caret. Hoc intelligere, perfecti auguris est. 72
illi autem, qui in auspicium adhibetur, cum ita imperavit is, qui auspicatur, DICITO, SI SILENTIUM ESSE VIDEBITUR; nec suscipit, nec circumspicit: statim respondet, SILENTIUM ESSE VIDERI. Tum ille, DICITO, SI PASCUNTUR. PASCUNTUR. Quæ aves? aut, ubi? Attulit, inquit, in cavea pullos is, qui ex eo ipso nominatur pullarius. Hæc sunt igitur aves in-
F 5 ternun-

- ternuntia Jovis: quæ¹ pascantur, necne, quid refert? nihil ad auspicia: sed quia, cum pascuntur, necesse est, aliquid ex ore cadere, & terram pavire, terripavium primo, post terripudium dictum est: hoc quidem jam tripudium dicitur. cum igitur ossa cecidit ex ore pulli, tum auspicanti tripudium solistimum nuntiant. Ergo hoc auspiciū divini quid-
- 35
73 quam habere potest, quod tam sit coactum, & expressum? quo antiquissimos augures non esse usos, argumento est, quod decretum collegii vetus habemus, omnem avem tripudium facere posse. Tum igitur esset auspiciū, si modo ei esset liberum, se ostendisse; tum avis illa videri posset interpretes & fatelles Jovis. nunc vero inclusa in cavea, & fame enecta, si in ossam pultis invadit, & si aliquid ex ore cecidit, hoc tu auspiciū, aut hoc modo Romulum auspicari solitum putas? Jam de cœlo servare
- 74
p. 134.
a. non ipsos censes solitos, qui auspicabantur? nunc imperant pullario. ille renuntiat. Fulmen sinistrum auspiciū optimum habemus ad omnes res; præterquam ad comitia: quod quidem institutum reipublicæ causa est, ut comitiorum, vel in judiciis populi, vel in jure legum, vel in creandis magistratibus, principes civitatis essent interpretes. At Ti. Gracchi litteris Scipio, & Figulus, quod tum augures judicassent, eos vitio creatos esse, magistratū se abdicaverunt. Quis negat augurum disciplinam esse? divinationem nego. At haruspices divini. quos cum Ti. Gracchus propter mortem repentinam ejus, qui in prærogativa referenda subito concidisset, in senatum introduxisset, non justum rogatorem fuisse
- 75 dixerunt. Primum vide, ne in eum dixerint, qui rogator centuriæ fuisset. is enim erat mortuus. id autem sine divinatione, conjectura poterat dicere. deinde fortasse casu; qui nullo modo est ex hoc genere tollendus. Quid enim scire Etrusci haruspices aut
- 1 pascuntur.

aut de tabernaculo recte capto, aut de pomœrii jure potuerunt? æquidem assentior C. Marcello potius, quam App. Claudio: qui ambo mei collegæ fuerunt: existimoque jus augurum, etsi divinationis opinione principio constitutum sit, tamen postea reipublicæ causa conservatum ac retentum. Sed de hoc loco 36
76
plura in aliis: nunc hætenus. Externa enim auguria, quæ sunt non tam artificiosa, quam superstitiosa, videamus. Omnibus fere avibus utuntur: nos admodum paucis. alia illis sinistra sunt, alia nostris. Solebat ex me Dejotarus percunctari nostri augurii disciplinam, ego ex illo fui. Dii immortales! quantum differebat? ut quædam essent etiam contraria. Atque ille iis semper utebatur: nos, nisi dum a populo auspicia accepta habemus, quam multum iis utimur? Bellicam rem administrari majores nostri, nisi auspicato, noluerunt. quam multi anni sunt, cum bella a proconsulibus & prætoribus administrantur? qui auspicia non habent. Ita quæ nec amnes 77
78
transeunt auspicato, nec tripudio auspicantur. Nam ex acuminibus quidem, quod totum auspicium militare est, jam M. Marcellus, ille quinquies consul, totum omisit, idem imperator, idem augur optimus. Ubi ergo avium divinatio? quæ, quoniam ab iis, qui auspicia nulla habent, bella administrantur, ab urbanis retenta videtur, a bellicis esse sublata. Et quidem ille dicebat: si quando rem agere vellet, ne impediretur auspiciis, lætica operta facere iter se solere. Huic simile est, quod nos augures præcipimus, ne jube auspiciam obveniat, ut jumenta jubeant dijungere. Quid est aliud nolle moneri a Jove, 78
37
nisi efficere, ut aut ne fieri possit auspiciam, aut, si fiat, videri? Nam illud admodum ridiculum, quod negas Dejotarum, auspiciorum, quæ sibi ad Pompejum proficiscenti facta sunt, poenitere, quod fidem secutus, amicitiamque populi Romani, fundus sit officio: antiquiorem enim sibi fuisse laudem & gloriam,

ad Jove

riam, quam regnum, & possessiones suas. Credo id quidem: sed hoc nihil ad auspicia. nec enim ei cornix canere potuit, recte eum facere: quod populi Romani libertatem defendere pararet. ipse hoc
 79 sentiebat, sicuti sensit. Aves eventus significant aut adversos, aut secundos: virtutis auspiciis video esse usum Dejotarum: quæ vetat spectare fortunam, dum præstetur fides. aves vero si prosperos eventus ostenderunt, certe fefellerunt. Fugit e prælio cum
 p. 125. Pompejo: grave tempus. discessit ab eo: luctuosa
 a. res. Cæsarem eodem tempore hostem, & hospitem vidit: quid hoc tristius? Is cum ei Troginorum tetrarchiam eripuisset, & asseclæ suo Pergameno, nescio cui, dedisset, eidemque detraxisset Armeniam a senatu datam: cumque ab eo magnificentissimo hospitio acceptus esset; spoliatum reliquit & hospitem, & regem. Sed labor longius. ad propositum revertar. Si eventa quærimus, quæ exquiruntur avibus: nullo modo prospera Dejotaro. sin officia:
 38 a virtute ipsius, non ab auspiciis petita sunt. Omitte
 80 igitur lituum Romuli, quem in maximo incendio negas potuisse comburi: contemne cotem Attii Navii. nihil debet esse in philosophia commenticiis fabellis loci. Illud erat philosophi, totius augurii primum naturam ipsam videre, deinde inventionem, deinde constantiam. Quæ est igitur natura, quæ volucres huc & illuc passim vagantes efficiat, ut significant aliquid, & tum vetent agere, tum jubeant, aut cantu, aut volatu? cur autem aliis a læva, aliis a dextra datum est avibus, ut ratum auspicium facere possint? quo modo autem hæc, aut quando, aut a quibus inventa dicemus? Etrusci tamen habent exaratum puerum auctorem disciplinæ suæ. nos quem? Attiumne Navium? At aliquot annis antiquior Romulus & Remus, ambo augures, ut accepimus. An Pisidarum, aut Cilicum, aut Phrygum
 ista

i Absit ei.

ista inventa dicemus? Placet igitur, humanitatis ^g expertes habere divinitatis auctores? At omnes re- ³⁹ ges, populi, nationes utuntur auspiciis. Quasi vero quidquam sit tam valde, quam nihil sapere, vulgare; aut quasi tibi ipsi in iudicando placeat multum. Quotus quisque est, qui voluptatem neget esse bonum? plerique etiam summum bonum dicunt. Num igitur eorum frequentia Stoici de sententia deterrentur? aut num plerisque in rebus sequitur eorum auctoritatem multitudo? Quid mirum igitur, si in omnibus auspiciis, & omni divinatione, imbecilli animi superstitiosa ista concipiant? verum dispicere non ² possint. Quæ autem est inter ⁸² augures conveniens & conjuncta constantia? ad nostri augurii consuetudinem dixit Ennius,

Cum tonat levum bene tempestate serena.

At Homericus ³ Ulysses apud Achillem querens de ferocitate Trojanorum, nescio quid, hoc modo nuntiat:

Prospera Jupiter his dextris fulgoribus edit.

Ita nobis sinistra videntur, Grajis, & barbaris dextra, meliora. Quamquam haud ignoro, quæ bona sint, sinistra nos dicere: etiam si dextra sint. Sed certe nostri sinistrum nominaverunt, externique dextrum, quia plerumque melius id videbatur. Hæc ⁸³ quanta dissensio est? Quid, quod aliis avibus utuntur, aliis signis? aliter observant, alia respondent? non necesse est fateri, partim horum errore susceptum esse, partim superstitione multa fallendo? At- ⁴⁰ que his superstitionibus non dubitasti etiam omnia adjungere. Emilia Paullo, Persam perisse; quod pater omen accepit: Cæcilia fororis filiæ sedes suas tradere. Jam illa, Favete linguis: & prærogativam, omen comitiorum: hoc est, ipsum esse contra se copiosum & disertum. quando enim, illa observans, quieto

² possunt.

³ Ajax.

quieto & libero animo esse poteris, ut ad rem gerendam non superstitionem habeas, sed rationem ducem? itane? si quis aliquid ex sua re, atque ex suo sermone dixerit, & ejus verbum aliquod apte ceciderit ad id, quod ages, aut cogitabis, ea res tibi aut timorem afferet, aut alacritatem? Cum M. Crassus exercitum Brundisii imponeret, quidam in portu caricis Cauno advectas vendens, Canneas, clamitabat. Dicamus, si placet, monitum ab eo Crassum, caveret, ne iret: non fuisse periturum, si omini paruisset. Quæ si suscipiamus, pedis offensio nobis, & abruptio corrigiæ, & sternutamenta erunt observanda.

Sortes restant, & Chaldaei: ut ad vates veniamus, & ad somnia. Dicendum igitur putas de fortibus. Quid enim fors est? idem propemodum, quod micare, quod talos jacere, quod tesseras: quibus in rebus temeritas & casus, non ratio, nec consilium valet. tota res est inventa fallaciis, aut ad quæstum, aut ad superstitionem, aut ad errorem. Atque, ut in haruspicina fecimus, sic videamus, clarissimarum fortium quæ tradatur inventio. Numerium Suffucium, Prænestinorum monumenta declarant, honestum hominem & nobilem, somniis crebris, ad extremum etiam minacibus, cum jubere-tur certo in loco silicem cadere, perterritum visis, iridentibus suis civibus, id agere coepisse: itaque perfracto faxo sortes erupisse, in robore insculptas priscarum litterarum notis. Is est hodie locus septus religiose propter Jovis pueri, qui lactens cum Junone Fortunæ in gremio sedens, mammam appetens, castissime colitur a matribus. Eodemque tempore, in eo loco, ubi Fortunæ nunc sita¹ est ædes, mel ex olea fluxisse dicunt: haruspicesque dixisse, summa nobilitate illas sortes futuras, eorumque jussu ex illa olea arcam esse factam, eaque conditas sortes,

¹ Absit est.

tes, quæ hodie Fortunæ monitu tolluntur. Quid igitur in his potest esse certi, quæ Fortunæ monitu, pueri manu miscentur, atque ducuntur? quo modo autem istæ positæ in illo loco? quis robur illud cecidit, dolavit, inscripsit? nihil est, inquit, quod deus efficere non possit. Utinam sapientes Stoicos effecisset, ne omnia superstitiosa sollicitudine, & miseria crederent! Sed hoc quidem genus divinationis vita jam communis explosit. Fani pulcritudo & vetustas, Prænestinarum etiam nunc retinet sortium nomen, atque id in vulgus. Quis enim magistratus, aut quis vir illustrior utitur fortibus? ceteris vero in locis sortes plane refrixerunt. quod Carneadem Clitomachus scribit dicere solitum, nusquam se fortunatiorem, quam Præneste, vidisse Fortunam. Ergo hoc divinationis genus omittamus.

Ad Chaldaeorum monstra veniamus: de quibus Endoxus, Platonis auditor, in astrologia, iudicio doctissimorum hominum, facile princeps, sic opinatur, id quod scriptum reliquit: Chaldaeis in prædictione & in notatione ejusque vitæ ex natali die, minime esse credendum. Nominat etiam Panætius, qui unus e Stoicis astrologorum prædicta rejecit, Archelaum & Cassandrum, summos astrologos illius ætatis, qua erat ipse, cum in ceteris astrologiæ partibus excellerent, hoc prædictionis genere non usos. Scylax Halicarnasseus, familiaris Panætii, excellens in astrologia, idemque in regenda sua civitate princeps, totum hoc Chaldaicum prædicendi genus repudiavit. Sed ut ratione utamur, omissis testibus, sic isti disputant, qui hæc Chaldaeorum natalicia prædicta defendunt. Vim quandam esse, ajunt, signifero in orbe, qui Græce *Ζωδιακός* dicitur, talem, ut ejus orbis unaquæque pars alio modo moveat, immutetque cælum, perinde ut quæque stellæ in iis finitimisque partibus sint quoque tempore: eamque vim varie moveri ab iis sideribus, quæ vocantur errantia.

rantia. Cum autem in eam ipsam partem orbis venerint, in qua sit ortus ejus, qui nascitur; aut in eam, quæ conjunctum aliquid habeat, aut consentiens: (ea triangula illi & quadrata nominant.) Etenim cum tempore anni tempestatumque, coeli conversiones commutationesque tantæ fiant accessu stellarum & recessu; cumque ea vi solis efficiantur, quæ videmus: non verisimile solum, sed etiam verum esse censent, perinde, utcumque temperatus sit aër, ita pueros orientes animari atque formari, ex eoque ingenia, mores, animum, corpus, actionem vitæ, casus cujusque eventusque fingi. O delirationem
 43 incredibilem! non enim omnis error, stultitia est
 90 dicenda. Quibus etiam Diogenes Stoicus concedit, aliquid ut prædicere possint, duntaxat qualis quisque natura, & ad quam quisque maxime rem aptus futurus sit. Cetera, quæ profiteantur, negat ullo modo posse sciri: etenim geminorum formas esse similes, vitam atque fortunam plerumque disparem. Procles & Eurysthenes, Lacedæmoniorum reges,
 91 gemini fratres fuerunt. At hi nec totidem annos
 88 vixerunt: anno enim Procli vita brevior fuit, multumque is fratri rerum gestarum gloria præstitit. At ego id ipsum, quod vir optimus Diogenes Chaldæis, quasi quadam prævaricatione, concedit, nego posse intelligi. Etenim cum, ut ipsi dicunt, ortus nascentium luna moderetur, eaque animadvertant, & notent sidera natalicia Chaldæi, quæcumque lunæ junctæ videantur: oculorum fallacissimo sensu judicant ea, quæ ratione atque animo videre debebant. docet
 88 b. enim ratio mathematicorum, quam istis notam esse oportebat, quanta humilitate luna feratur, terram pæne contingens, quantum absit a proxima Mercurii stella, multo autem longius a Veneris, deinde alio intervallo distet a sole, cujus lumine collustrari putatur. Reliqua vero tria intervalla, infinita, & immensa, a sole ad Martis, inde ad Jovis, ab eo ad Saturni

Saturni stellam, inde ad cœlum ipsum, quod extremum, atque ultimum mundi est. Quæ potest igitur 92
 contagio ex infinito pæne intervallo pertinere ad lunam, vel potius ad terram? Quid? cum dicunt id, 44
 quod iis dicere necesse est, omnes omnium ortus, quicumque gignantur in omni terra, quæ incolatur, eosdem esse, eademque omnibus, qui eodem statu cœli & stellarum nati ¹ sint, accidere necesse esse: nonne ejusmodi sunt, ut ne cœli quidem naturam interpretes istos cœli, nosse appareat? cum enim illi orbes, qui cœlum quasi medium dividunt, & adspæctum nostrum definiunt, qui a Græcis *ὀρίζοντες* nominantur, a nobis finientes rectissime nominari possunt, varietatem maximam habeant, alique in aliis locis sint, necesse est, ortus occasusque siderum non fieri eodem tempore apud omnes. Quod si 93
 eorum vi cœlum modo hoc, modo illo modo temperatur: qui potest eadem vis esse nascentium, cum cœli tanta sit dissimilitudo? In his locis, quæ nos incolimus, post solstitium Canicula exoritur, & quidem aliquot diebus: apud Troglodytas, ut scribitur, ante solstitium: ut, si jam concedamus, aliquid vim cœlestem ad eos, qui in terra gignuntur, pertinere, confitendum sit illis, eos, qui ² nascantur eodem tempore, posse in dissimiles incidere naturas propter cœli dissimilitudinem. Quod minime illis placet. Volunt enim illi, omnes eodem tempore ortos, qui ubique sint nati, eadem conditione nasci. Sed quæ 45
 tanta dementia est, ut in maximis motibus mutationibusque cœli, nihil intersit, qui ventus, qui im- 94
 ber, quæ tempestas ubique sit? quarum rerum in p. 128.
 proximis locis tantæ dissimilitudines sæpe sunt, ut alia Tusculi, alia Romæ eveniat sæpe tempestas. Quod, qui navigant, maxime animadvertunt, cum in flectendis promontoriis, ventorum mutationes maxi-

¹ sunt.² nascuntur.

Cic. de Divinat.

G

maximas sæpe sentiant. Hæc igitur cum sit tum
ferenitas, tum perturbatio cœli: estne sanorum ho-
minum, hoc ad nascentium ortus pertinere non di-
cere: quod non certe pertinet: illud nescio quid te-
nue, quod sentiri nullo modo, intelligi autem vix
potest, quæ a luna ceterisque sideribus cœli tem-
peratio fiat, dicere ad puerorum ortus pertinere?
Quid? quod non intelligunt, seminum vim, quæ
ad gignendum, procreandumque plurimum valeat,
funditus tolli, mediocris erroris est? quis enim non
videt, & formas, & mores, & plerosque status ac
motus effingere a parentibus liberos? quod non
contingeret, si hoc non vis, & natura gignentium
efficeret, sed temperatio lunæ, cœlique moderatio.

95 Quid? quod uno & eodem temporis puncto nati,
dissimiles & naturas, & vitas, & casus habent:
parumne ¹ declarat, nihil ad agendam vitam nascen-
di tempus pertinere? nisi forte putamus, neminem
eodem tempore ipso & conceptum, & natum, quo

46 Africanum. Num quis igitur talis fuit? Quid?

96 illudne dubium est, quin multi, cum ita nati essent,
ut quædam contra naturam depravata haberent, re-
stituerentur, & corrigerentur ab natura, cum se
ipsa revocasset, aut arte ² atque medicina? aut
quorum linguæ sic inhærent, ut loqui non possent,

b. eæ scalpello rescissæ liberarentur? Multi etiam na-
turæ vitium meditatione, atque exercitatione sustu-
lerunt; ut Demosthenem scribit Phalereus, cum
RHO dicere nequirit, exercitatione fecisse, ut pla-
nissime diceret. quod si hæc astro ingenerata & tra-
dita essent, nulla res ea mutare posset. Quid? dis-
similitudo locorum nonne dissimiles hominum pro-
creations habet? quas quidem perecurrere oratione
facile est: quid inter Indos, & Persas, Æthiôpas,
& Syros differat, corporibus, animis: ut incredi-

97 bilis varietas dissimilitudoque sit. Ex quo intelli-
gitur,

¹ declarant.

² aut.

tur, plus terrarum situs, quam lunæ³ tactus ad nascendum valere. Nam, quod ajunt, quadringenta & septuaginta millia annorum in periclitandis experiundisque pueris, quicumque essent nati, Babylonios posuisse, fallunt. si enim esset facilitatum, non esset desitum. neminem autem habemus auctorem, qui id aut fieri dicat, aut factum sciat. Vi-
desne, me non ea dicere, quæ Carneades, sed ea, quæ princeps Stoicorum Panætius dixerit? ego autem etiam hoc requiro, omnesne, qui Cannensi pugna⁴ ceciderint, uno astro fuerint. Exitus quidem omnium unus & idem fuit. Quid? qui ingenio atque animo singulares, num astro quoque uno? quod enim tempus, quo non innumerabiles nascantur? at certe similis nemo Homeri. Et, si⁹⁸ ad rem pertinet, quo modo cælo affecto, compositisque sideribus quodque animal oriatur: valeat id necesse est etiam in rebus inanimis. quo quid dici potest absurdius? L. quidem Tarutius Firmanus, familiaris noster, in primis Chaldaicis rationibus eruditus, urbis etiam nostræ natalem diem repetebat ab iis Parilibus, quibus eam a Romulo conditam accepimus; Romanique, in iugo cum esset luna, natam esse dicebat, nec ejus fata canere dubitabat. O vim maximam erroris! Etiamne urbis⁹⁹ natalis dies ad vim stellarum & lunæ pertinebat? p. 129.
fac in puero referre, ex qua affectione cœli primum spiritum duxerit. num hoc in latere, aut in cæmento, ex quibus urbs effecta est, potuit valere? Sed quid plura? quotidie reselluntur. Quam multa ego Pompejo, quam multa Crasso, quam multa huic ipsi Cæsari a Chaldæis dicta memini, neminem eorum nisi⁵ in senectute, nisi domi, nisi cum claritate esse morituro? ut mihi permirum videatur, quemquam exstare, qui etiam nunc cre-

G 2

dat

3 tractus.

4 ceciderunt.

5 Absit in.

dat iis, quorum prædicta quotidie videat re & eventis refelli.

48

100

Restant duo divinandi genera: quæ habere dicimur a natura, non ab arte; vaticinandi, & somniandi. De quibus, Quinte, inquam, si placeat, differamus. Mihi vero, inquit, placet. his enim, quæ adhuc disputasti, prorsus assentior: & vere ut loquar, quamquam tua me oratio confirmavit, tamen etiam mea sponte nimis superstitiosam de divinatione Stoicorum sententiam judicabam; ac me Peripateticorum ratio magis movebat, & veteris Dicæarchi, & ejus, qui nunc floret, Cratippi, qui censent esse in mentibus hominum tantamquam oraculum aliquod, ex quo futura præsentiant, si aut furore divino incitatus animus, aut somno relaxatus, solute moveatur, ac libere. His de generibus quid sentias, & quibus ea rationibus infirmes, audire fane velim.

101

Quæ cum ille dixisset, tum ego rursus, quasi ab alio principio, sum exorsus dicere. Non ignoro, inquam, Quinte, te semper ita sensitisse, ut de ceteris divinandi generibus dubitares: ista duo, furoris, & somnii, quæ a libera mente fluere viderentur, probares. Dicam igitur, de istis ipsis duobus generibus mihi quid videatur, si prius, Stoicorum conclusio rationis, & Cratippi nostri, quid valeat, videro. Dixisti enim, & Chrysippum, &

49

Diogenem, & Antipatrum concludere hoc modo. Si sunt dii, neque ante declarant hominibus, quæ futura sint: aut non diligunt homines: aut, quid eventurum sit, ignorant: aut existimant nihil interesse hominum, scire, quid sit futurum: aut non censent esse suæ majestatis, præsignificare hominibus, quæ sint futura: aut ea ne ipsi quidem dii signifi-

a hominem.

signi
fun
que
sign
qua
mu
hil
pos
sign
ergo
nob
enim
vin
qua
Ea
con
est
tur
&
quo
nitu
hab
bet
quo
non
neg
infi
bia
non
den
mit
quo
dii
bit

significare possunt. At neque non diligunt nos: 102
sunt enim benefici, generique hominum amici: ne-
que ignorant ea, quæ ab ipsis constituta, & de-
signata sunt: neque nostra nihil interest, scire ea,
quæ futura² sint; erimus enim cautiore, si scie-
mus: neque hoc alienum ducunt majestate sua; ni-
hil est enim beneficentia præstantius: neque non
possunt futura prænoscere. non igitur dii sunt, nec
significant nobis futura: sunt autem dii: significant
ergo. Et non, si significant futura, nullas dant
nobis vias ad significationum scientiam: frustra
enim significarent: neque, si dant vias, non est di-
vinatio: est igitur divinatio. O acutos homines! 103
quam paucis verbis negotium confectum putant?
Ea sumunt ad concludendum, quorum iis nihil
conceditur. Conclusio autem rationis ea probanda
est, in qua ex rebus non dubiis id, quod dubita-
tur, efficitur. Videsne Epicurum, quem hebetem 50
& rudem dicere solent Stoici, quemadmodum,
quod in natura rerum omne esse dicimus, id infi-
nitum esse concluderit? Quod finitum est, inquit,
habet extremum. Quis hoc non dederit? quod ha-
bet extremum, id cernitur ex alio extrinsecus. hoc
quoque est concedendum. At, quod omne est, id
non cernitur ex alio extrinsecus. Ne hoc quidem p. 130.
negari potest. Nihil igitur cum habeat extremum,
infinitem sit necesse est. Videsne, ut ad rem du- 104
biam concessis rebus pervenerit? Hoc vos dialectici
non facitis: nec solum ea non sumitis ad conclu-
dendum, quæ ab omnibus concedantur: sed ea su-
mitis, quibus concessis, nihilo magis efficiatur,
quod velitis. Primum enim hoc sumitis: *Si sunt*
dii, benefici in homines sunt. Quis hoc vobis da-
bit? Epicurusne, qui negat, ³ quidquam deos nec
alieni

G 3

2 sunt.

3 aliquidquam.

alieni curare, nec sui? an noster Ennius, qui magno plausu loquitur, assentiente populo:

*Ego deum genus esse semper dixi, & dicam coelitum;
Sed eos non curare opinor, quid agat humanum
genus.*

Et quidem, cur sic opinetur, rationem subijcit. Sed nihil est necesse, dicere, quæ sequuntur, tantum sat est intelligi, id sumere istos pro certo, quod dubium controversumque sit. Sequitur porro, *Nihil*
 105 *deos ignorare, quod omnia sint ab iis constituta.* Hic vero quanta pugna est doctissimorum hominum, negantium esse hæc a diis immortalibus constituta? At nostra interest scire, quæ¹ ventura sint. Magnus Dicæarchi liber est, nescire ea melius esse, quam scire. Negant id esse alienum majestate deorum, scilicet casus omnium introspicere, ut videant, quid cuique conducatur. Neque non possunt futura præ-
 106 *noscere.* Negant posse ii, quibus non placet esse certum, quid futurum sit. Videsne igitur, quæ dubia sint, ea sumi pro certis atque concessis? Deinde contorquent, & ita concludunt: *Non igitur*² *sunt dii, nec significant futura:* id enim jam perfectum arbitrantur. Deinde assument: *Sunt autem dii:* quod ipsum non ab omnibus conceditur:
 b. *Significant ergo.* Ne id quidem sequitur, possunt enim non significare, & tamen esse dii. *Nec, si significant, non*³ *dant vias aliquas ad scientiam significationis.* At id quoque potest, ut non dent homini; ipsi habeant. cur enim Tusciis potius, quam Romanis darent? *Nec, si dant vias, nulla est divinitio.* Fac dare deos: quod absurdum est: quid refert, si accipere non possumus? Extremum est,⁴ *Est igitur divinitio.* Sit extremum: effectum tamen
 non

¹ eventura.

² et sunt.

³ dare.

⁴ Abest Est.

non est. ex falsis enim, ut ab ipsis didicimus, verum effici non potest. jacet igitur tota conclusio.

Veniamus nunc ad optimum virum, familia-⁵² rem nostrum, Cratippum. Si sine oculis, inquit,¹⁰⁷ non potest exstare officium & munus oculorum, possunt autem aliquando oculi non fungi suo munere: qui vel semel ita est usus oculis, ut vera cerneret, is habet sensum oculorum, vera cernentium. Item igitur, si sine divinatione non potest officium & munus divinationis exstare, potest autem, cum quis divinationem habeat, errare aliquando, nec vera cernere: satis est ad confirmandam divinationem, semel aliquid ita esse divinatum, nihil ut fortuito cecidisse videatur. sunt autem ejus generis innumerabilia. esse igitur divinationem confitendum est. Festive & breviter. sed cum bis sumsit, quod voluit, etiam si faciles nos ad concedendum ha buerit: id tamen, quod assumit, concedi nullo modo potest. Si, inquit, aliquando oculi peccent, ta-¹⁰⁸ men, quia recte aliquando viderint, inest in iis vis videndi. Item, si quis semel aliquid viderit, is¹⁰⁹ etiam cum peccet, tamen existimandus sit habere vim divinandi. Vide, quæso, Cratippe noster,⁵³ quam sint ista similia. nam mihi non videntur. oculi^{p. 131.} enim vera cernentes, utuntur natura atque sensu:^{a.} animi, si quando vel vaticinando, vel somniando vera viderunt, usi sunt fortuna atque casu. Nisi forte concessuros tibi existimas eos, qui somnia pro somniis habent, si quando aliquod somnium verum evaserit, non id fortuito accidisse. Sed demus tibi istas duas functiones, ea, quæ *λήμματα* appellant dialectici: sed nos Latine loqui malumus:⁶ assumptio tamen, quam *πρόσληψιν* iidem vocant, non dabitur.⁷ Assumit autem Cratippus hoc mo-¹⁰⁹ do: Sunt autem innumerabiles præsentiones non fortui.

G 4

5 dixerit.

6 præsumptio.

7 πρόσληψιν.

fortuitæ. At ego dico nullam. Vide, quanta sit controversia. Jam assumptione non concessa, nulla conclusio est. At impudentes sumus, qui, cum tam perspicuum sit, non concedamus. Quid est perspicuum? Multa vera, inquit, evadere. Quid, quod multo plura falsa? nonne ipsa varietas, quæ est propria fortunæ, fortunam esse causam, non naturam docet? deinde, si tua ista conclusio, Cratippe, vera est: (tecum enim mihi res est) nonne intelligis, eadem uti posse & haruspices, & fulguratores, & interpretes ostentorum, & augures, & sortilegos, & Chaldaeos? quorum generum nullum est, ex quo non aliquid, sicut prædictum sit, evaserit. Ergo aut ea quoque genera divinandi sunt, quæ tu rectissime improbas: aut, si ea non sunt, non intelligo, cur hæc dgo sint, quæ relinquis. quæ ergo ratione hæc inducis, eadem illa possunt esse, quæ tollis.

54 Quid vero habet auctoritatis furor iste, quem
XIO divinum vocatis, ut, quæ sapiens non videat, ea videat infans, & is, qui humanos sensus amiserit, divinos affectus sit? Sibyllæ versus observamus, quos illa furens sudisse dicitur. quorum interpretis nuper falsa quædam, hominum fama, dicturus in senatu putabatur, eum, quem re vera regem habebamus, appellandum quoque esse regem, si salvum esse vellemus. Hoc si est in libris, in quem hominem, & in quod tempus est? callide enim, qui illa composuit, perfecit, ut, quodcumque accidisset, prædictum videretur, hominum & temporum definitione sublata. Adhibuit etiam latebram obscuritatis, ut iidem versus alias in aliam rem posse accommodari viderentur. Non esse autem illud carmen furentis, cum ipsum poema declarat (est enim magis artis & diligentiae, quam incitationis & motus) tum vero ea, quæ *argosiris* dicitur, cum deinceps

deinceps ex primis¹ versuum litteris aliquid con-
nectitur, ut in quibusdam Ennianis, [*quæ Ennius
fecit*]. id certe magis est attentī animi, quam fu-
rentis. Atque in Sibyllinis ex primo versu cuius¹¹²
que sententiæ primis litteris illius sententiæ carmen
omne prætexitur. Hoc scriptoris est, non furen-
tis; adhibentis diligentiam, non infani. Quamob-
rem Sibyllam quidem sepositam & conditam habea-
mus, ut, id quod proditum est a maioribus, in-
jussu senatus ne legantur quidem libri, valeantque
ad deponendas potius, quam ad suscipiendas reli-
giones: cum antistitibus agamus, ut quidvis potius
ex illis libris, quam regem proferant: quem Romæ
posthæc nec dii, nec homines esse² patiantur. At⁵⁵
multi sæpe vera vaticinati, ut Cassandra,

Jamque mari magno. —

Eademque paullo post:

Eheu videte. —

Num igitur me cogis etiam fabulis credere? quæ¹¹³
delectationis habeant, quantum voles: verbis, sen-
tentiis, numeris, cantibus adjuventur: auctorita-^{p. 132.}
tem quidem nullam debemus, nec fidem commen-
ticiis rebus adjungere. Eodemque modo nec ego
Publicio nescio cui, nec Marciis vatibus, nec Apol-
linis opertis credendum existimo: quorum partim
ficta aperte, partim effutita temere, numquam ne
mediocri quidem cuiquam, non modo prudenti,
probata sunt. Quid? inquires: remex ille de classe¹¹⁴
Coponii, nonne ea prædixit, quæ facta sunt? Ille
vero, & ea quidem, quæ omnes eo tempore, ne
acciderent, timebamus. castra enim in Thessalia ca-
stris collata audiebamus: videbaturque nobis exer-
citus Cæsaris & audaciæ plus habere, quippe qui
patriæ bellum intulisset; & roboris, propter ve-

G 5

tusta.

¹ versus.

² patiuntur.

tustatem. Casum autem proelii, nemo nostrum erat, quin timeret: sed ita, ut constantibus hominibus par erat, non aperte. Ille autem Græcus, quid mirum, si magnitudine timoris, ut plerumque fit, a constantia, atque a mente, atque a se ipse discessit? qua perturbatione animi, quæ, sanus cum esset, timebat, ne evenirent, ea demens eventura esse dicebat. Utrum tandem, per deos, atque homines! magis verisimile est, vesanum remigem, an aliquem nostrum, qui ibi tum eramus, me, Catonem, Varronem, Coponium ipsum, consilia deorum immortalium perspicere potuisse? Sed jam ad te venio,

115 *O sancte Apollo, qui umbilicum certum terrarum obsides,*

Unde superstitiosa primum seva evasit vox fera.

Tuis enim oraculis Chrysippus totum volumen implevit partim falsis, ut ego opinor, partim casu veris, ut fit in omni oratione sæpissime; partim flexiloquis & obscuris, ut interpret egeat interprete, & fors ipsa ad sortes referenda sit; partim ambiguïs, & quæ ad dialecticum deferenda sint. Nam cum

b. fors illa edita est opulentissimo regi Asiæ,

Cræsus Halym penetrans magnam pervertet opum vim:

hostium vim sese perversurum putavit, pervertit
116 autem suam. Utrum igitur eorum accidisset, verum oraculum fuisset. Cur autem hoc credam unquam editum Cræso? aut Herodotum cur veraciorrem ducam Ennio? num minus ille potuit de Cræso, quam de Pyrrho fingere Ennius? quis enim est, qui credat, Apollinis ex oraculo Pyrrho esse responsum,

Ajo, te, Æacida, Romanos vincere posse.

Primum Latine Apollo numquam locutus est. deinde ista fors inaudita Græcis est. præterea Pyrrhi
tempo-

referenda.

temporibus jam Apollo versus facere desierat. postremo, quamquam semper fuit, ut apud Ennium est,

— *stolidum genus Æacidarum,
Bellipotentis sunt magi, quam sapientipotentis:*

tamen hanc amphiboliam versus intelligere potuisset, *vincere te Romanos*, nihilo magis in se, quam in Romanos valere. Nam illa amphibolia, quæ Croesum decepit, vel Chrysippum potuisset fallere. hæc vero ne Epicurum quidem. Sed, quod caput 57
est, cur isto modo jam oracula Delphis non edun- 117
tur, non modo nostra ætate, sed jamdiu, jam ut nihil possit esse contemptius? Hoc loco cum urgentur, evanuisse, ajunt, vetustate vim loci ejus, unde anhelitus ille terræ fieret, quo Pythia mente incitata oracula ederet. De vino, aut salsamento putes loqui, quæ evanescunt vetustate. de vi loci agitur, neque solum naturali, sed etiam divina: quæ quo tandem modo evanuit? Vetustate, inquires. Quæ vetustas est, quæ vim divinam conficere possit? quid tam divinum autem, quam afflatus ex p. 133
terra mentem ita movens, ut eam providam rerum a.
futurarum efficiat, ut ea non modo cernat multo ante, sed etiam numero, versuque pronuntiet? quando autem ista vis evanuit? an postquam homines minus creduli esse cœperunt? Demosthenes 118
quidem, qui abhinc annos prope ccc fuit, jam tum *Φιλιππίδης* Pythiam dicebat, id est, quasi cum Philippo facere. hoc autem eo spectabat, ut eam a Philippo corruptam diceret. quo licet existimare, in aliis quoque oraculis Delphicis aliquid non sin-
ceri fuisse. Sed nescio, quomodo isti philosophi, supersticiosi, & pæne fanatici, quidvis malle videntur, quam se non ineptos. Evanuisse mavultis, & extinctum esse id, quod, si umquam fuisset, certe æternum esset, quam ea, quæ non sunt credenda, non credere.

Similis

- 58 Similis est error in somniis: quorum quidam
 119 defensio repetita quam longe est? divinos animos
 censent esse nostros, eosque esse tractos extrinse-
 cus, animorumque consentientium multitudine com-
 pletum esse mundum: hac igitur mentis, & ipsius
 divinitate, & conjunctione cum externis mentibus,
 cerni, quæ sint futura. Contrahi autem animum
 Zeno, & quasi labi putat atque concidere, & ipsum
 esse dormire. Jam Pythagoras & Plato, locuple-
 tissimi auctores, quo in somnis certiora videamus,
 præparatos quodam cultu, atque victu proficisci ad
 dormiendum jubent. faba quidem Pythagorei uti-
 que abstinere: quasi vero eo cibo mens, non ven-
 ter infletur. Sed, nescio quomodo, nihil tam ab-
 surde dici potest, quod non dicatur ab aliquo phi-
 120 losophorum. Utrum igitur censemus dormientium
 animos per semet ipsos in somniando moveri, an,
 b. ut Democritus censet, externa & adventicia visio-
 ne pulsari? siue enim sic est, siue illo modo, vi-
 deri possunt permulta somniantibus falsa pro veris.
 Nam & navigantibus moveri videntur ea, quæ
 stant: & quodam obtutu oculorum duo pro uno lu-
 cernæ lumina. Quid dicam, insanis, quid, ebriis
 quam multa falsa videantur? quod si ejusmodi visis
 credendum non est, cur somniis credatur, nescio.
 81 nam tam licet de his erroribus, si velis, quam de
 somniis disputare: ut ea, quæ stant, si moveri vi-
 deantur, terræ motum significare dicas, aut repen-
 tinam aliquam fugam: gemino autem lucernæ lu-
 mine declarari, dissensionem ac seditionem moveri.
 59 Jam ex insanorum, aut ebriorum visis innumera-
 121 bilia conjectura trahi possunt, quæ futura videan-
 tur. Quis est enim, qui totum diem jaculans non
 aliquando collimet? totas noctes dormimus; ne-
 que ulla fere est, qua non somniemus. & mira-
 mur,

1 collimet.

2 somniemus.

3 dormiamus.

mur, aliquando id, quod somniarimus, evadere? quid est tam incertum, quam talorum jactus? tamen nemo est, quin sæpe jactans, Venerium jaciatur aliquando, nonnumquam etiam iterum ac tertium. num igitur, ut inepti, Veneris id fieri impulsu malumus, quam casu dicere? quod si ceteris temporibus, falsis visis credendum non est; non video, quid præcipui somnus habeat, in quo valeant falsa pro veris. Quod si ita natura paratum ¹²² esset, ut ea dormientes agerent, quæ somniarent: alligandi omnes essent, qui cubitum irent. majores enim, quam ulli insani, efficerent motus somniantes. Quod si insanorum visis fides non est habenda, quia falsa sunt; cur credatur somniantium visis, quæ multo etiam perturbatiora sunt, non intelligo. an, quod insani sua visa conjectori non narrant, narrant qui somniaverunt? Quæro etiam, si velim ^{p. 134} scribere quid, aut legere, aut canere vel voce, vel ^{a.} fidibus, aut geometricum quiddam, aut physicum, aut dialecticum explicare, somniumne expectandum sit, an ars adhibenda, sine qua nihil earum rerum nec fieri, nec expediri potest? Atqui, ne si navigare quidem velim, ita gubernarem, ut somniaverim. præsens enim poena sit. Qui igitur conve- ¹²³ nit, ægros a conjectore somniorum potius, quam a medico petere medicinam? an Æsculapius, an Serapis potest nobis præscribere per somnium curationem valitudinis; Neptunus gubernantibus non potest? et, + sine medico medicinam dabit Minerva; Musæ scribendi, legendi, ceterarum artium scientiam somniantibus non dabunt? At si curatio daretur valitudinis, hæc quoque, quæ dixi, darentur. quæ quoniam non dantur, medicina non datur. qua sublata, tollitur omnis auctoritas somniorum.

si sine.

60 rum. Sed hæc quoque in promptu fuerint: nunc interiora videamus.

124 Aut enim divina vis quædam, consulens nobis, somniorum significationes facit: aut conjectores ex quadam convenientia & conjunctione naturæ, quam vocant *συμπάθεια*, quid cuique rei conveniat, ex somniis, & quid quamque rem sequatur, intelligunt: aut eorum neutrum est, sed quædam observatio constans atque diuturna est, cum quid visum secundum quietem sit, quid evenire, & quid sequi soleat. Primum igitur intelligendum est, nullam vim esse divinam effectricem somniorum. Atque illud quidem perspicuum est, nulla visa somniorum proficisci a numine deorum. nostra enim causa dii

125 id facerent, ut providere futura possemus. Quotus igitur est quisque, qui somniis pareat? qui intelligat? qui meminerit? quam multi vero, qui contemnant, eamque superstitionem imbecilli animi atque anilis putent? quid est igitur, cur his hominibus consulens deus, somniis moneat eos, qui illa non modo cura, sed ne memoria quidem digna ducant? nec enim ignorare deus potest, qua mente quisque sit: nec frustra ac sine causa quid facere dignum deo est: quod abhorret etiam ab hominis constantia. Ita si pleraque somnia aut ignorantur, aut negliguntur; aut nescit hoc deus, aut frustra somniorum significatione utitur. Sed horum neutrum in deum cadit. nihil igitur a deo somniis

61 significari fatendum est. Illud etiam requiro, cur, 126 si deus ista visa nobis providendi causa dat, non vigilantibus potius det, quam dormientibus. Sive enim externus, & adventicius pulsus animos dormientium commovet, sive per se ipsi animi moventur, sive quæ causa alia est, cur secundum quietem aliquid videre, audire, agere videamur, eadem causa

causa

causa vigilantibus esse poterat: idque si nostra causa
 dii secundum quietem facerent, vigilantibus idem
 facerent; præsertim cum Chrysippus, Academicos
 refellens, permulto clariora, & certiora esse dicat,
 quæ vigilantibus videantur, quam quæ somnian-
 tibus. Fuit igitur divina beneficentia dignius, cum
 consuleret nobis, clariora visa dare vigilantibus,
 quam obscuriora per somnium. quod quoniam non
 fit, somnia divina putanda non sunt. Jam vero 127
 quid opus est circuitione & amfractu, ut sit uten-
 dum interpretibus somniorum potius, quam directo?
 deus si quidem nobis consulebat, *Hoc facito, Hoc
 ne feceris*, diceret? idque visum vigilantibus potius,
 quam dormienti daret? jam vero quis dicere au- p. 135.
 deat, vera omnia esse somnia? *Aliquot somnia vera,*
 inquit Ennius; *sed omnia non est necesse.* Quæ est 62
 tandem ista distinctio? quæ vera, quæ falsa habet?
 & si vera a deo mittuntur, falsa unde nascuntur?
 nam si ea quoque divina, quid inconstantius deo?
 quid insecutius autem est, quam mentes mortalium
 falsis & mendacibus visis concitare? sin vera visa di-
 vina sunt; falsa autem & inania, humana: quæ est
 ista designandi licentia, ut hoc deus, hoc natura
 fecerit potius, quam aut omnia deus, quod nega-
 tis, aut omnia natura? quod quoniam istud negatis,
 hoc necessario consistendum est. Naturam autem 128
 eam dico, qua numquam animus insistens, agita-
 tione & motu esse vacuus potest. Is cum languore
 corporis, nec membris uti, nec sensibus potest,
 incidit in visa varia, & incerta ex reliquiis, ut ait
 Aristoteles, inhaerentibus earum rerum, quas vigi-
 lans gesserit, aut cogitarit. quarum perturbatione
 mirabiles interdum existunt species somniorum.
 Quæ si alia vera, alia falsa: qua nota internoscantur,
 scire sane velim. Si nulla est: quid istos in-
 terpretes audiamus? sin quæpiam est, aveo audire,
 quæ

63 quæ sit. Sed hærebunt. venit enim jam in conten-
 129 tionem, utrum sit probabilius, deosne immortales,
 rerum omnium præstantia excellentes, concurrere
 omnium mortalium; qui ubique sunt, non modo
 lectos, verum etiam grabatos, & cum stertentes
 aliquos viderint, objicere his visa quædam tortuosa
 & obscura, quæ illi exterriti somnio ad conjecto-
 rem mane deferant; an natura fieri, ut mobiliter
 animus agitatus, quod vigilans viderit, dormiens
 videre videatur. utrum philosophia dignius, faga-
 rum superstitione ista interpretari, an explicatione
 naturæ? ut, si jam fieri possit conjectura vera
 somniorum, tamen isti, qui profitentur, eam fa-
 cere non possint: ex levissimo enim, & indoctissimo
 genere constant. Stoici autem tui negant quem-
 130 quam, nisi sapientem, divinum esse posse. Chry-
 sippus quidem divinationem definit his verbis, Vim
 cognoscentem, & videntem, & explicantem signa,
 quæ a diis hominibus portendantur: officium au-
 tem esse ejus, prænoscere, dei erga homines mentem
 qua sint, quidque significant, quemadmodumque ea
 procurentur atque expientur. Idemque somnio-
 rum conjectorem definit hoc modo, Esse vim cer-
 nentem, & explanantem, quæ a diis hominibus
 significantur in somnis. Quid ergo, ad hæc medio-
 cri opus est prudentia, an & ingenio præstanti, &
 eruditione perfecta? talem autem cognovimus ne-
 64 minem. Vide igitur, ne, etiam si divinationem
 131 tibi esse concessero, quod numquam faciam, ne-
 minem tamen divinum reperire possimus. Qualis
 autem ista mens est deorum, si neque ea nobis signi-
 fificant in somnis, quæ ipsi per nos intelligamus:
 neque ea, quorum interpretes habere possimus?
 similes enim sunt dii, si ea nobis obijciunt, quo-
 rum nec scientiam, neque explanatorem habeamus,
 tamquam si Poeni, aut Hispani in senatu nostro
 loque-

loquerentur sine interprete. Jam vero quo perti-¹³²
nent obscuritates, & ænigmata somniorum? in-
telligi enim a nobis dii velle debebant ea, quæ
nostra causa nos monerent. Quid? poeta nemo,
nemo physicus obscurus? ille vero nimis etiam ob-
scurus Euphorion. at non Homerus. Uter igitur¹³³
melior? Valde Heraclitus obscurus: minime De-^{p. 136.}
mocritus. num igitur conferendi? mea causa me
mones, quod non intelligam. Quid me igitur
mones? ut si quis medicus ægroto imperet, ut
sumat

*Terrigenam, herbigradam, domi-portam, sanguine
cassam,*

potius, quam hominum more, cochleam, dicere.
Nam Pacuvianus Amphio,

*Quadrupes tardigrada, agrestis, humilis, aspera,
Capite brevi, cervice anguina, adpectu truci,
Eviscerata, inanima, cum animali sono,*

cum dixisset obscurius, tum Attici respondent: non
intelligimus, nisi aperte dixeris. At ille uno ver-
bo, Testudo. Non potueras hoc igitur a principio,⁶⁵
citharista, dicere? Desert ad conjectorem quidam,
somniaſſe ſe, ovum pendere ex fascia lecti ſui cu-
bicularis. Est hoc in Chryſippi libro ſomnium.¹³⁴
Reſpondit conjector, theſaurum deſoſſum eſſe ſub
lecto. fodit: invenit auri aliquantum, idque cir-
cumdatum argento. miſit conjectori, quantulum vi-
ſum eſt, de argento. Tum ille, Nihilne, inquit,
de vitello? id enim ei ex ovo videbatur aurum
declaraſſe; reliquum, argentum. Nemone igitur
unquam alius ovum ſomniavit? cur ergo hic
neſcio qui theſaurum ſolus invenit? quam multi
inopes, digni præſidio deorum, nullo ſomnio ad
theſaurum reperiendum admonentur? quam autem

Cic. de Divinat.

H

ob

- ob causam tam est obscure admonitus, ut ex ov
 nasceretur thesauri similitudo potius, quam apert
 thesaurum quærere juberetur, sicut aperte Simoni
 135 des vetitus est navigare? Ergo obscura somnia, mi-
 66 nime consentanea sunt majestati deorum. Ad aperta
 & clara veniamus, quale est de illo interfecto a
 caupone Megaris: quale de Simonide, qui ab eo,
 quem humarat, vetitus est navigare: quale etiam de
 Alexandro: quod a te præteritum esse miror: qui,
 b. cum Ptolemæus, familiaris ejus, in prælio telo
 venenato ictus esset, eoque vulnere summo cum
 dolore moreretur; Alexander affidens, somno est
 confopitus. Tum secundum quietem visus ei dicitur
 draco is, quem mater Olympias alebat, radicula-
 lam ore ferre, & simul dicere, quo illa loci nasce-
 retur, (neque is longe aberat ab eo loco) ejus
 autem esse vim tantam, ut Ptolemæum facile sanaret.
 Cum Alexander experrectus narrasset amicis
 somnium, emisisse, qui illam radiculam quærerent.
 qua inventa, & Ptolemæus sanatus dicitur, &
 multi milites, qui erant eodem genere teli vulne-
 136 rati. Multa etiam sunt a te ex historiis prolata
 somnia, matris Phalaridis, Cyri superioris, ma-
 tris Dionysii, Poeni Hamilcaris, Annibalis, P. Decii:
 pervulgatum jam illud de præfule: Gracchi etiam:
 & recens Cæciliæ, Balearici filæ, somnium. Sed
 hæc externa, ob eamque causam ignota nobis
 sunt: nonnulla etiam ficta fortasse. quis enim auctor
 istorum? de nostris somniis quid habemus dicere?
 tu de merso me, & equo ad ripam? ego de Mario
 cum fascibus laureatis me in suum deduci jubente
 67 monumentum? Omnium somniorum, Quinte, una
 ratio est. quæ, per deos immortales! videamus,
 ne nostra superstitione, & depravatione superetur.
 137 Quem enim tu Marium visum a me putas? Spe-
 ciem, credo, ejus, & imaginem, ut Democrito
 videtur.

videtur. Unde profectam imaginem? a corporibus enim solidis, & a certis figuris vult fluere imagines. quod igitur Marii corpus erat? Ex eo, inquit, quod fuerat. plena sunt imaginum omnia. ista igitur me imago Marii in campum Atinatem persequabatur. nulla enim species cogitari potest, nisi pulsu imaginum. Quid ergo? istæ imagines ita nobis dicto audientes sunt, ut simul atque velimus, accurrant? etiamne earum rerum, quæ nullæ sunt, quæ est enim forma tam¹ invisitata, tam nulla, quam non sibi ipse animus possit effingere? ut, quæ numquam vidimus, ea tamen informata habeamus, oppidorum situs, hominum figuras. Num igitur, cum aut muros Babylonis, aut Homeri faciem cogito, imago illorum me aliqua pellit? Omnia igitur, quæ volumus, nota nobis esse possunt. nihil est enim, de quo cogitare nequeamus. Nullæ ergo imagines obrepunt in animos dormientium extrinsecus, nec omnino fluunt illæ: nec cognovi quemquam, qui majore auctoritate nihil diceret. Animorum est ea vis, eaque natura, ut vigeant vigilantes, nullo adventicio pulsu, sed suo motu, incredibili quadam celeritate. Hi cum sustinentur membris, & corpore, & sensibus, omnia certiora cernunt, cogitant, sentiunt. cum autem hæc subtrahuntur, desertusque animus languore corporis, tum agitur ipse per sese. itaque in eo & formæ versantur, & actiones: & multa audiri, multa dici videntur. Hæc scilicet² in imbecillo, remissoque animo, multa omnibus modis confusa, & variata versantur, maximeque reliquæ earum rerum moventur in animis, & agitantur, de quibus vigilantes aut cogitavimus, aut egimus: ut mihi temporibus illis multum in animo Marius versabatur,

H 2

recor-

¹ invisitata.² Absit in.

- recordanti, quam ille gravem suum casum magno animo, quam constanti tulisset. Hanc credo causam de illo somniandi fuisse. Tibi autem, de me cum sollicitudine cogitanti, subito sum visus emer-
 68 sus e flumine. inerant enim in utriusque nostrum animis, vigilantium cogitationum vestigia. At quædam adjuncta sunt: ut mihi de monumento Marii; tibi, quod equus, in quo ego vehebar, mecum una
 141 demersus rursus apparuit. An tu censeres ullam animum
 b. tam deliram futuram fuisse, ut somniis crederet, nisi ista casu nonnumquam, forte, temere concurrerent? Alexandro draco loqui visus est. Potest omnino hoc esse falsum, potest verum: sed utrum sit, non¹ est mirabile. non enim audivit ille draconem loquentem, sed est visus audire: & quidem, quo majus sit, cum radicem ore teneret, locutus est. Sed nihil est magnum somnianti. Quæro autem, cur Alexandro tam illustre somnium, tam certum, nec huic eidem alias, nec multa ceteris. Mihi quidem, præter hoc Marianum, nihil sane, quod meminerim. Frustra igitur consumptæ tot
 142 noctes tam longa in ætate. Nunc quidem propter intermissionem forensis operæ & lucubrationes detraxi, & meridiationes addidi, quibus uti antea non solebam: nec tam multum dormiens, ullo somnio sum admonitus, tantis præsertim de rebus: nec mihi magis² unquam videor, quam cum aut in foro magistratus, aut in curia senatum video, somniare.

- 69 Etenim (ex divisione hoc secundum est) quæ est continuatio conjunctioque naturæ (quam, ut dixi, vocant *συμπάθεια*) ejusmodi, ut thesaurus ex ovo intelligi debeat? nam medici ex quibusdam rebus & advenientes, & crescentes morbos intelli-
 gunt:

¹ esse.² usquam.

gunt: nonnullæ etiam valitudinis significationes, ut hoc ipsum, *pleni enectine sinus*, ex quodam genere somniorum intelligi posse dicuntur. Theſaurus vero, & hereditas, & honos, & victoria, & multa generis ejusdem, qua cum ſomniis naturali cognitione junguntur? Dicitur quidam, cum in ſomnis ¹⁴³ complexu Venerio jungeretur, calculos eieciffe. video ſympthiam. viſum eſt enim tale objectum dormienti, ut id, quod evenit, naturæ viſ, non opinio erroris effecerit. Quæ igitur natura obtulit ^{p. 138.} illam ſpeciem Simonidi, a qua vetaretur navigare? ^{a.} aut quid naturæ copulatum habuit Alcibiadis, quod ſeribitur, ſomnium? qui paullo ante interitum, viſus eſt in ſomnis amicæ eſſe amictus amiculo. Is cum eſſet proſectus inhumatus, ab omnibusque deſertus jaceret: amica corpus ejus texit ſuo pallio. Ergo hoc inerat in rebus futuris. & cauſas naturales habebat: an, & ut videretur, & ut eveniret, caſus effecit? Quid? iſorum interpretum conjecturæ, nonne magis ingenia declarant eorum, quam ⁷⁰ vim conſenſumque naturæ? Curſor ad Olympia proſiciſci cogitans, viſus eſt in ſomnis curru quadrigarum vehi. mane ad conjectorem. At ille, Vincas, inquit. id enim celeritas ſignificat, & viſ equorum. Poſt idem ad Antiphontem. Is autem, Vincare, inquit, neceſſe eſt. an non intelligis, quattuor ante te cucurriſſe? Ecce alius curſor: (atque horum ſomniorum, & talium plenus eſt Chryſippi liber, plenus Antipatri.) Sed ad curſorem redeo. ad interpretem detulit, aquilam ſe in ſomnis viſum eſſe factum. At ille, Viciffi. iſta enim avi volat nulla vehementius. Huic ³ quidem Antipho, Baro, inquit, te victum eſſe non vides? iſta enim avis inſectans alias aves & agitans, ſemper ipſa poſtrema eſt. Parere quædam matrona cupiens, du- ¹⁴⁵

H 3

bitans

9 equidem.

bitans effctne pręgnans, visa est in quiete obsignatam habere naturam. retulit. Negavit, eam, quoniam obsignata fuisset, concipere potuisse. At alter, pręgnantem esse dixit. nam inane obsignari nihil solere. Quę est ista ars conjectoris, eludentis ingenio? an ea, quę dixi, & innumerabilia, quę collecta habent Stoici, quidquam significant, nisi acumen hominum, ex similitudine aliqua, conjecturam modo huc, modo illuc ducentium? Medici signa quędam habent ex venis, & ex spiritu ægroti: multisque ex aliis futura pręsentunt. Gubernatores cum exultantes loligines viderint, aut delphinos se in portum conijcientes, tempestatem significari putant. Hęc ratione explicari, & ad naturam facile revocari possunt: ea vero, quę paullo ante dixi, nullo modo.

71 At enim observatio diuturna, (hęc enim pars
146 una restat) notandis rebus fecit artem. An tandem somnia observari possunt? quonam modo? sunt enim innumerabiles varietates. Nihil tam prępostere, tam incondite, tam monstruose cogitari potest, quod non possimus somniare. Quo modo igitur hęc infinita, & semper nova aut memoria complecti, aut observando notare possumus? Astrologi motus errantium stellarum notaverunt. inventus est enim ordo in iis stellis, qui non putabatur. Cedo tandem, qui sit ordo, aut quę concursatio somniorum? quo modo autem distingui possunt vera somnia a falsis, cum eadem & aliis aliter evadant, & iisdem non semper eodem modo? ut mihi mirum videatur, cum mendaci homini, ne verum quidem dicenti, credere soleamus, quo modo isti, si somnium verum evasit aliquod, non ex multis potius uni fidem derogant, quam ex uno innumerabilia confirmant.

Si

Si igitur neque deus est effector somniorum, ¹⁴⁷
 neque naturæ societas ulla cum somniis, neque ob-
 servatione inveniri potuit scientia: effectum est, ut
 nihil prorsus somniis tribuendum sit: præsertim
 cum illi ipsi, qui ea vident, nihil divinent; ii, qui
 interpretantur, conjecturam adhibeant, non natu-
 ram: casus autem innumerabilibus pæne sæculis in
 omnibus plura mirabilia, quam in somniorum visis
 effecerit: neque conjectura, quæ in varias partes p. 139
 duci potest, nonnumquam etiam in contrarias, ^{a.}
 quidquam sit incertius. Explodatur hæc quoque ⁷²
 somniorum divinatio pariter cum ceteris. nam ut ¹⁴⁸
 vere loquamur, superstitio fusa per gentes, op-
 pressit omnium fere animos, atque hominem im-
 becillitatem occupavit. quod & in iis libris dictum
 est, qui sunt de natura deorum: & hac disputa-
 tione id maxime egimus. multum enim & nobis-
 met ipsis, & nostris profuturi videbamur, si eam
 funditus sustulissimus. Nec vero (id enim dili-
 genter intelligi volo) superstitione tollenda religio
 tollitur. Nam &, majorum instituta tueri sacris
 caeremoniisque retinendis, sapientis est: & esse
 præstantem aliquam, æternamque naturam, & eam
 suspiciendam, admirandamque hominum generi,
 pulcritudo mundi, ordoque rerum cœlestium co-
 git confiteri. Quamobrem, ut religio propaganda ¹⁴⁹
 etiam est, quæ est juncta cum cognitione naturæ:
 sic superstitionis stirpes omnes ejiciendæ. instat enim,
 & urget, &, quo te cumque verteris, persequitur;
 sive tu vatem, sive tu omen audieris; sive immo-
 laris, sive avem aspexeris; si Chaldæum, si ha-
 ruspicem videris; si fulserit, si tonuerit, si tactum
 aliquid erit de cælo; si ostenti simile natum fa-
 ctumve quippiam; quorum necesse est plerumque
 aliquid eveniat: ut numquam liceat quiescente mente
 consistere. Perfugium videtur omnium laborum, & ¹⁵⁰
 sollici-

sollicitudinum esse somnus. at ex eo ipso plurimæ curæ metusque nascuntur. qui quidem ipsi per se minus valent, & magis contemnerentur, nisi somniorum patrocinium philosophi suscepissent, nec
 b. ii quidem contemtissimi, sed in primis acuti, & consequentia, & repugnantia videntes: qui prope jam absoluti, & perfecti putantur. quorum licentiæ nisi Carneades restitisset, haud scio, an soli jam philosophi judicarentur. cum quibus omnis fere nobis disceptatio contentioque est, non quod eos maxime contemnamus; sed quod videntur acutissime sententias suas prudentissimeque defendere. Cum autem proprium sit Academiae, iudicium suum nullum interponere; ea probare, quæ simillima veri videantur; conferre causas, & quid in quamque sententiam dici possit, expromere; nulla adhibita sua auctoritate, iudicium audientium relinquere integrum ac liberum: tenebimus hanc consuetudinem a Socrate traditam; eaque inter nos, si tibi, Quinte frater, placebit, quam sæpissime utemur. Mihi vero, inquit ille, nihil potest esse iucundius. Quæ cum essent dicta, fur-

reximus.

